

บทที่ 2

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการเรียนการสอนอิสลามศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เขตภาคกลาง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 2.1 การจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม
- 2.2 งานการเรียนการสอนตามขอบข่ายงานวิชาการ
 - 2.2.1 ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้
 - 2.2.2 ด้านการจัดการเรียนการสอน
 - 2.2.3 ด้านสื่อและวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน
 - 2.2.4 ด้านการวัดผลและประเมินผล
- 2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 การจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

2.1.1 ความเป็นมาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นโรงเรียนเอกชนตามมาตรา 15 (1) และ 15 (2) แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นที่รู้จักกันดีในนามว่า “ปอเนาะ” ซึ่งจัดตั้งอยู่กระจัดกระจายในพื้นที่ของจังหวัดต่างๆ ในภาคใต้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่าง ได้แก่ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส และมีบ้างในเขตภาคกลาง โดยสังกัดสำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา 2 ซึ่งเป็นสถานศึกษาที่นอกจากจะทำการสอนวิชาการศาสนาแล้ว ยังได้สอดแทรกการสอนวิชาสามัญ และวิชาชีพในระดับและประเภทต่างๆ เข้าในหลักสูตรด้วย สภาพการจัดการศึกษาในระบบปอเนาะ เดิมมีวัตถุประสงค์เพื่อสืบทอดศาสนาเป็นหลัก การถ่ายทอดส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของโต๊ะครู สภาพการสอนโดยทั่วไปจะเป็นลักษณะที่โต๊ะครูได้วางระบบการสอนด้วยตัวเอง ระยะเวลาของการศึกษาอบรมในระบบปอเนาะไม่มีกำหนดที่แน่นอนว่าเมื่อใดจึงจะสำเร็จการศึกษา เนื้อหาวิชาที่ใช้สอนเป็นวิชาศาสนาเพียงอย่างเดียว การเรียนการสอน ใช้ภาษามลายู ไม่มีการสอนวิชาสามัญและภาษาไทย อาจกล่าวได้ว่าวงจรชีวิตของปอเนาะ (ดั้งเดิม) นั้นมีพลวัตรอยู่ตลอดเวลา การเกิดขึ้นและล้มเลิกของปอเนาะมี

อยู่ตลอดเวลา รัฐจึงพิจารณาปรับปรุงปอเนาะ โดยกำหนดให้มีการส่งเสริมและปรับปรุงปอเนาะเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2504 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ปอเนาะมาจดทะเบียนด้วยความสมัครใจ เพื่อปรับปรุงให้ปอเนาะเป็นสถานศึกษาศาสนาที่มีสภาพดีขึ้น มีการสอดแทรกวิชาภาษาไทยและวิชาชีพ ต่อมาทางราชการได้วางเป้าหมายให้ปอเนาะมาอยู่ในความดูแลของทางราชการ โดยมีแนวนโยบายให้มีการฟื้นฟูปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์ ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สถานศึกษานี้ อยู่ภายใต้การควบคุมของพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์เช่นเดียวกับโรงเรียนเอกชนทั่วไป และให้แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์ให้เสร็จสิ้นภายในระยะเวลา 3-5 ปี กระทรวงศึกษาธิการได้เร่งรัดดำเนินการ โดยกำหนดให้ปอเนาะแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์ประเภทพิเศษ ตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ โดยมีชื่ออย่างเป็นทางการว่า “โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม” (คณะอนุกรรมการศึกษาวิถีทางการพัฒนามนุษย์, ม.ป.ป. ; เรวดี กระโหมวงศ์และคณะ, 2546: 8)

การดำเนินงานปรับปรุงปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามของทางราชการอาจแบ่งได้เป็น 2 ระยะ คือ ระยะที่หนึ่งเป็นการดำเนินงานแปรสภาพปอเนาะ ให้เป็นโรงเรียนราษฎร์ เป้าหมายเพื่อให้มาอยู่ในความควบคุมของทางราชการตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์เป็นสำคัญ ระยะที่สองเป็นการเร่งรัดปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนรวมทั้งการบริหารโรงเรียน พร้อมทั้งให้การอุดหนุนทางด้านการเงิน การจัดส่งครูไปช่วยสอนวิชาสามัญ การให้อุปกรณ์การเรียนการสอน การนิเทศการศึกษา การปรับปรุงหลักสูตรแบบเรียนทั้งวิชาศาสนาและวิชาสามัญ และอื่นๆ (เรวดี กระโหมวงศ์ และคณะ, 2546: 8-9)

หลังจากนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบการปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามหรือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม(เปลี่ยนชื่อตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชนพ.ศ. 2525) ในปัจจุบันคือ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ ทำหน้าที่รับผิดชอบเป็นฝ่ายอำนวยการ มีศึกษาธิการอำเภอ ศึกษาธิการจังหวัดเป็นหน่วยปฏิบัติ แต่การดำเนินงานที่ผ่านมายังมีปัญหาอุปสรรคหลายประการที่ทำให้การดำเนินการปรับปรุงโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามไม่เป็นไปโดยรวดเร็ว มีปัญหาทั้งในด้านงบประมาณ ปัญหาเกี่ยวกับตัวบุคคล ซึ่งได้แก่ ใต๊ะครู เจ้าหน้าที่นิเทศการศึกษาและครูสอนวิชาสามัญ ปัญหาเกี่ยวกับอาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ครุภัณฑ์ แบบเรียน และหนังสืออ่านประกอบต่างๆ รวมทั้งปัญหาเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียน ซึ่งล้วนทำให้คุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประเภทนี้ไม่ประสบผลสำเร็จ (เรวดี กระโหมวงศ์ และคณะ, 2546: 8-9) อังจาก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2536) รัฐจึงจำเป็นต้องให้การสนับสนุนทั้งในด้านกำลังเงิน คน วัสดุอุปกรณ์ ในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมให้องค์การเอกชนหรือมูลนิธิเข้าช่วยเหลือ สนับสนุนกิจการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามอีกทางหนึ่งเพื่อแบ่งเบาภาระของทางราชการ

ในส่วนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนนั้น ได้ให้ความสำคัญต่อคุณภาพการศึกษา และปัญหาทางด้านวิชาการของโรงเรียนประเภทนี้ตลอดมา ดังจะเห็นได้จากการตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ ขึ้นในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ในปี พ.ศ. 2529 เพื่อให้ความช่วยเหลือโรงเรียน แต่ยังคงดำเนินการได้น้อยและไม่ทั่วถึง ผู้บริหารโรงเรียนในฐานะผู้นำ และเป็นผู้บริหารของหน่วยงานจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในการช่วยเหลือจัดการศึกษาและพัฒนาคุณภาพการศึกษาในโรงเรียน และในการพัฒนาการศึกษาในโรงเรียนเอกชน เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายเชิงคุณภาพต้องอาศัยกระบวนการสำคัญ 3 กระบวนการ คือ กระบวนการบริหาร กระบวนการเรียนการสอน และกระบวนการนิเทศ กระบวนการทั้ง 3 กระบวนการมีความสำคัญเท่าเทียมกัน และมีส่วนสนับสนุนเกื้อกูลกัน ผู้บริหารจะให้ความสำคัญหรือเน้นกระบวนการใดกระบวนการหนึ่งไม่ได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2534: 1 อ้างถึงใน เรวดี กระโหมวงศ์และคณะ, 2546: 9)

ตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 ได้กำหนดให้ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนทุกประเภท ประกอบด้วย ผู้รับใบอนุญาต ผู้จัดการ และครูใหญ่ ทำหน้าที่บริหารงานโรงเรียนเป็นไปตามระเบียบข้อกำหนดของกระทรวงศึกษาธิการ ผู้รับใบอนุญาตหรือโต๊ะครูจะเป็นผู้บริหารสูงสุดของโรงเรียน มีผู้จัดการและครูใหญ่ เป็นผู้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนทั้งวิชาศาสนา วิชาสามัญ และวิชาชีพ หัวหน้าครูมีหน้าที่ช่วยงานด้านวิชาการและดูแลข้าราชการครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียน ครูที่ทำหน้าที่สอนในโรงเรียนจะประกอบด้วยครูสอนวิชาศาสนา ครูสอนวิชาสามัญ ซึ่งเป็นครูที่โรงเรียนจ้าง และครูที่เป็นข้าราชการที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนส่งไปช่วยสอน

ในอดีตการบริหารการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ได้แบ่งงานออกเป็น 5 งาน งานด้านวิชาการ งานบริหารบุคคล งานกิจการนักเรียน งานธุรการและการเงิน และด้านความสัมพันธ์กับชุมชน การปฏิบัติงานในด้านต่างๆเหล่านี้ ปฏิบัติในระดับค่อนข้างน้อย รัฐบาลจึงได้พยายามปรับปรุงพัฒนา ส่งเสริมและให้การอุดหนุน ทำให้โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามส่วนหนึ่งเจริญรุดหน้าไป แต่ยังมีโรงเรียนประเภทนี้อีกไม่น้อย ยังคงสภาพไม่เป็นที่น่าพอใจ ซึ่งเกิดจากปัจจัยต่างๆเช่น ผู้บริหารขาดความรู้ด้านการบริหาร โรงเรียน ครูสอนมีคุณวุฒิต่ำงบประมาณมีจำกัด (เรวดี กระโหมวงศ์ และคณะ, 2546:8-10) แต่ในปัจจุบันนั้นการบริหารการศึกษาภายในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ได้กำหนดงานบริหารการศึกษาตาม พ.ร.บ. การศึกษา พ.ศ. 2542 ซึ่งแบ่งไว้ใน 4 ด้าน คือ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป

ปี พ.ศ. 2533 ได้มีการประชุมร่วมกันของผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการ ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย สำนักจุฬาราชมนตรี ดาโต๊ะยูติธรรม ผู้ว่าราชการจังหวัดและโต๊ะครู เพื่อหาแนวทางในการปรับปรุงการศึกษาในปอเนาะ โดยดำเนินการจากการจดทะเบียน การแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม และเปลี่ยนแปลงเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นโรงเรียนตามมาตรา 15 (2) แห่งพระราชบัญญัติเอกชน พ.ศ. 2525 ตามลำดับ พร้อมกับการให้การอุดหนุนด้านการเงิน บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ มาโดยตลอด

ปี พ.ศ. 2535 กระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบ เรียกว่า ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการอุดหนุนและส่งเสริมโรงเรียนเอกชนที่จัดการศึกษาตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการซึ่งเปิดสอนวิชาศาสนาควบคู่กับวิชาสามัญ พ.ศ. 2535 เพื่อช่วยเหลือและส่งเสริมพัฒนาการศึกษาให้ทันและสอดคล้องกับความต้องการของประเทศโดยกำหนดคุณสมบัติของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มาตรา 15 (2) ที่มีความประสงค์จะปรับปรุงโรงเรียนเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มาตรา 15 (1) แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 (สำนักงานการศึกษาเอกชน. 2536: 31-37)

สำหรับการให้การอุดหนุนจากรัฐบาลแก่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ตามมาตรา 15 (1) และมาตรา 15 (2) นั้น กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้ระเบียบว่าด้วยการอุดหนุนและส่งเสริมโรงเรียนเอกชนที่จัดการศึกษาตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเปิดสอนวิชาศาสนาควบคู่กับวิชาสามัญ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2536 เพื่อให้โรงเรียนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ได้ตามเกณฑ์ที่กำหนด สามารถสรุปได้ดังนี้

1. โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ตามมาตรา 15 (1) กรณีที่เป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแบบทั่วไป จะได้รับเงินอุดหนุน ร้อยละ 40 ของค่าใช้จ่ายจากค่าใช้จ่ายรายหัวนักเรียนภาครัฐซึ่งกำหนดให้รับเป็นรายเดือน และกรณีที่เป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่จัดตั้งโดยมูลนิธิหรือมัสยิดได้รับเงินอุดหนุนรายหัวนักเรียน ร้อยละ 60

2. ปอเนาะแบบโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ตามมาตรา 15(2) ได้รับการอุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายรายหัวนักเรียนตามประเภทของหลักสูตรการศึกษาโดยหักค่าธรรมเนียมการศึกษาที่โรงเรียนจัดเก็บจากนักเรียนทั้งปีออกดังนี้ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น 1,670 บาท ต่อหัวต่อปี หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย 1,720 บาท ต่อหัวต่อปี และหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน 1,660 บาท ต่อหัวต่อปี โดยแบ่งออกเป็นค่าตอบแทนโต๊ะครูร้อยละ 10 ของเงินที่ได้รับอุดหนุนทั้งหมด ค่าตอบแทนครูสอนศาสนา ร้อยละ 40 และเป็นงบพัฒนาโรงเรียนร้อยละ 50

หลังจากนั้นในปี 2539 กระทรวงศึกษาธิการได้ปรับเปลี่ยนการให้เงินอุดหนุนแก่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามอีกครั้ง กรณีที่เป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามทั่วไปได้รับ

เงินอุดหนุนรายหัวนักเรียน ร้อยละ 60 ส่วนกรณีที่เป็นมูลนิธิให้เงินอุดหนุนเต็มจำนวน (ร้อยละ 100) สำหรับอัตราการให้เงินอุดหนุนรายหัวแก่ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามล่าสุดในปี 2548 นั้น ในระดับก่อนประถมศึกษาและประถมศึกษาในโรงเรียนที่เป็นมูลนิธิได้รับ 9,420 บาท/คน/ปี ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้รับ 10,525 บาท /คน/ปี ขณะที่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายได้รับ 11,425 บาท /คน/ปี ขณะที่ปอเนาะแบบโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ตามมาตรา 15 (2) ที่ได้เปิดสอนวิชาศาสนาควบคู่กับวิชาสามัญนั้น ได้รับเงินอุดหนุนรายหัวนักเรียนจำนวน 685 บาท/คน/ปี สิ่งสำคัญที่ควรกล่าวถึงคือ เงินอุดหนุนที่รัฐบาลให้แก่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีได้แตกต่างไปจากการอุดหนุนโรงเรียนเอกชนในพื้นที่หรือจังหวัดอื่นๆของประเทศไทย (สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย, มปป)

ในส่วนของหลักสูตรที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในปัจจุบันทั้งใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้และในเขตภาคกลางนั้น คือ

1. หลักสูตรวิชาสามัญคือหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพ.ศ. 2544 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545: 8) โดยแบ่งเป็น
 - ระดับประถมศึกษา ใช้เวลาเรียน 6 ปี
 - ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ใช้เวลาเรียน 3 ปี
 - ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ใช้เวลาเรียน 3 ปี
2. หลักสูตรอิสลามศึกษาคือ หลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2546 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546: 5-6) โดยแบ่งเป็น
 - ระดับอิสลามศึกษาตอนต้น ใช้เวลาเรียน 6 ปี
 - ระดับอิสลามศึกษาตอนกลาง ใช้เวลาเรียน 3 ปี
 - ระดับอิสลามศึกษาตอนปลาย ใช้เวลาเรียน 3 ปี

2.1.2 หลักการและสาระสำคัญเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเอกชน

การศึกษาของประเทศไทยยังคงเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง เพราะแม้หน่วยงานของรัฐจะเป็นหน่วยงานหลักในการจัดให้บริการด้านการศึกษาแต่ก็ยังไม่สามารถให้บริการการศึกษาแก่ประชาชนในวัยเรียนได้อย่างทั่วถึง และมูลเหตุพื้นฐานประการสำคัญอย่างหนึ่งของสถานการณ์อันน่าเป็นห่วงด้านการศึกษาของไทยนั้นมาจากการบริหารและการจัดการด้านการศึกษาขาดเอกภาพด้านนโยบาย ไม่มีความหลากหลายในทางปฏิบัติ ขาดการกระจายอำนาจบริหารไปยังท้องถิ่น และการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทั้งของภาคธุรกิจเอกชนและ

ชุมชน ยังมีอยู่จำกัดขาดสำนึกในการผนึกกำลังร่วมคิด ร่วมทำอย่างจริงจัง (สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ, 2545: 20-24)

ดังนั้น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จึงได้กำหนดให้มีการปฏิรูปการศึกษาอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรมทั้งในเรื่องการจัดโครงสร้างองค์กรบริหารจัดการ การจัดระบบครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา การจัดระบบทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา การจัดระบบเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา รวมไปถึงเรื่องมาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา โดยกฎหมายการศึกษาแห่งชาติได้บัญญัติให้การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษาจะต้องยึดหลักการมีส่วนร่วมของเอกชนและมีความเป็นอิสระในการบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษาของเอกชนด้วย (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2545: 278)

พิภพ ไวทยกุล (2541:20) ได้กล่าวไว้ซึ่งมีความสอดคล้องกับคำกล่าวข้างต้นว่าการดำเนินการของโรงเรียนเอกชนดังกล่าวจะต้องมุ่งเน้นคุณภาพเป็นหลัก นั่นคือต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสอดคล้องกับความต้องการและความคาดหวังของผู้รับบริการ คือผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชน ผู้รับบริการมีความพึงพอใจ สอดคล้องกับแนวนโยบายและแผน รวมทั้งหลักสูตรที่กำหนด และการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องของโรงเรียนเอกชน ย่อมจะนำไปสู่การพัฒนาโรงเรียนจนเป็นโรงเรียนที่มีคุณภาพและสามารถดำเนินการต่อไปได้

ในการจัดการศึกษาของเอกชนนั้นกฎหมายได้บัญญัติไว้ให้เอกชนมีความสามารถในการจัดการศึกษาในทุกระดับและทุกประเภทการศึกษา อีกทั้งยังรับรองสิทธิและหน้าที่ของเอกชนในการบริหารและการจัดการศึกษาทั้งในส่วนที่เป็นบทบาทของรัฐต่อการจัดการศึกษาของเอกชนและบทบาทของเอกชนที่จะเข้ามาจัดการศึกษา ทั้งนี้บทบัญญัติดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อการบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษาเอกชน และเพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจในเรื่องของการจัดการศึกษาของสถานศึกษาเอกชน จึงขอเสนอในประเด็นของ หลักการและสาระสำคัญในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเอกชน (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2545: 278) ดังนี้

1. หลักการและสาระสำคัญในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเอกชน ตามความในหมวด 5 ส่วนที่ 3 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ว่าด้วย การบริหารและการจัดการศึกษาเอกชน

มาตรา 43 การบริหารและการจัดการศึกษาของเอกชนให้มีความเป็นอิสระ โดยมีการกำกับ ติดตาม การประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาจากรัฐ และต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาเช่นเดียวกับสถานศึกษาของรัฐ

มาตรา 44 ให้สถานศึกษาเอกชนตามมาตรา 18 (2) เป็นนิติบุคคลและมีคณะกรรมการบริหาร ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษาเอกชน ผู้รับใบอนุญาต ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนครู ผู้แทนศิษย์เก่า และผู้ทรงคุณวุฒิ

จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการ และกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 45 ให้สถานศึกษาเอกชนจัดการศึกษาได้ทุกระดับและทุกประเภทการศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด โดยรัฐต้องกำหนดนโยบายและมาตรการที่ชัดเจนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของเอกชนในด้านการศึกษา

การกำหนดนโยบายและแผนการจัดการศึกษาของรัฐ ของเขตพื้นที่การศึกษา หรือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้คำนึงถึงผลกระทบต่อจัดการศึกษาของเอกชน โดยให้รัฐมนตรีหรือคณะกรรมการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับฟังความคิดเห็นของเอกชนและประชาชนประกอบการพิจารณาด้วย

ให้สถานศึกษาของเอกชนที่จัดการศึกษาระดับปริญญาดำเนินการได้ โดยอิสระสามารถพัฒนาระบบบริหารและการจัดการที่เป็นของตนเอง มีความคล่องตัว มีเสรีภาพทางวิชาการ และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสภาสถานศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยสภาสถาบันอุดมศึกษาเอกชน

มาตรา 46 รัฐต้องให้การสนับสนุนด้านเงินอุดหนุน การลดหย่อนหรือการยกเว้นภาษี และสิทธิประโยชน์อื่น ที่เป็นประโยชน์ในทางการศึกษาแก่สถานศึกษาเอกชนตามความเหมาะสมรวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนด้านวิชาการให้ สถานศึกษาเอกชนมีมาตรฐานและสามารถพึ่งตนเองได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546: 21-22)

2. หลักสำคัญที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาของเอกชนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติในมาตราดังกล่าว สรุปได้ 3 ประการ (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2545: 280-281) ดังนี้

2.1 การให้เอกชนมีอิสระในการบริหารจัดการศึกษาภายใต้การกำกับ ติดตาม การประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาจากรัฐ เพื่อให้สถานศึกษาสามารถบริหารจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพและสามารถพัฒนาลักษณะเฉพาะของตนเองให้มีรูปแบบของการจัดการศึกษาที่หลากหลายตอบสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียน

2.2 ให้สถานศึกษาเอกชนเป็นนิติบุคคลและบริหารงานโดยคณะกรรมการบริหารสถานศึกษา เพื่อให้สถานศึกษาเอกชนรับผิดชอบการบริหารและการจัดการสถานศึกษาด้วยตัวเองในฐานะที่เป็นนิติบุคคลที่แยกออกมาจากผู้รับใบอนุญาต ซึ่งการดำเนินกิจการโดยนิติบุคคลจะทำให้การจัดการเรียนการสอนมีความต่อเนื่องและสามารถปรับเปลี่ยนผู้บริหารสถานศึกษาได้ตามความจำเป็นโดยไม่ส่งผลกระทบต่อสถานะและการดำเนินกิจการของสถานศึกษานั้นเอง อีกทั้งยังเป็นระบบการบริหารและการจัดการที่กำหนดความรับผิดชอบของสถานศึกษาทั้งในด้านการเงิน การบริหารจัดการ และความรับผิดชอบต่อในทางกฎหมายที่มีความมั่นคงและมีนิติฐานะที่ชัดเจนกว่าการให้สถานศึกษาเอกชนบริหารโดยบุคคลธรรมดา

2.3 การส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาของเอกชนโดยรัฐ การกำหนดนโยบายและมาตรการในการส่งเสริมและสนับสนุนนั้น ในกฎหมายได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนทั้งในด้านงบประมาณที่รัฐจะต้องจัดสรรให้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายรายบุคคลแก่ผู้เรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี การจัดตั้งกองทุนกู้ยืมดอกเบี้ยต่ำสำหรับสถานศึกษาเอกชน การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษี และในด้านวิชาการก็ได้กำหนดให้มีสำนักงานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เขตพื้นที่การศึกษาเป็นหน่วยปฏิบัติของกระทรวงในเขตพื้นที่ที่ให้คำแนะนำประสานส่งเสริมและสนับสนุนงานทางด้านวิชาการ เช่น การจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนของสถานศึกษานอกเหนือจากหลักสูตรแกนกลางที่กระทรวงเป็นผู้กำหนด และการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาเอกชนนี้ก็เพื่อจูงใจให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และทำให้สถานศึกษาเอกชนสามารถพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับและสามารถพึ่งพาตนเองได้

2.2 งานการเรียนการสอนตามขอบข่ายงานวิชาการ

ปัจจุบันขอบข่ายงานบริหารสถานศึกษา ซึ่งกำหนดตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นั้น มี 4 งาน ได้แก่ งานด้านวิชาการ งานด้านงบประมาณ งานด้านการบริหารงานบุคคล และงานด้านการบริหารทั่วไป ซึ่งจากงานบริหารทั้ง 4 ด้านดังกล่าวนี้ งานวิชาการถือเป็นงานหลักและเป็นหัวใจสำคัญของสถานศึกษา ทั้งนี้เพราะจุดประสงค์หลักของสถานศึกษาก็คือการให้การศึกษาและการฝึกอบรมให้แก่เยาวชนของชาติเป็นผลเมืองที่ดีในอนาคต ดังนั้นงานวิชาการจึงถือเป็นงานสำคัญหนึ่งของการบริหารการศึกษา โดยเฉพาะในส่วนของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามซึ่งต้องบริหารงานวิชาการทั้งด้านสามัญและด้านศาสนา งานวิชาการจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง (นิตยา เพ็ชรไทยพงศ์, 2545: 11; เรวดี กระจิโหมวงศ์และคณะ, 2546: 15)

ดังนั้น สิ่งสำคัญในการบริหารงานวิชาการก็จะต้องมีความรู้และความเข้าใจใน ขอบข่ายของงานวิชาการซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการจัดการเรียนการสอนซึ่ง วีระศักดิ์ รักษ์โพธิวงศ์ (2544:8) ได้กล่าวถึงขอบข่ายงานวิชาการไว้สอดคล้องกับสมศักดิ์ ด้านเดชา (2544:23)ว่า ขอบข่าย งานวิชาการมี 7 งาน คือ งานหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ งานการเรียนการสอน งานวัสดุ ประกอบหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน งานวัดและการประเมินผล งานห้องสมุด งานนิเทศ ภายใน และงานการประชุมอบรมทางวิชาการ และนิตยา เพ็ชรไทยพงศ์ (2545: 16)ได้ประมวล ขอบข่ายงานวิชาการไว้ 7 ประการเช่นกันคือ งานหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ งาน การจัดการเรียนการสอน งานสื่อการเรียนการสอน งานห้องสมุด งานวัดผลและประเมินผลการเรียน การสอน งานนิเทศภายใน และงานพัฒนาบุคลากร อีกทั้งนิตยา มัสเยาะ (2545: 15) ได้กล่าวไว้ว่า งานวิชาการเป็นกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ของนักเรียนและมีขอบข่ายที่กว้างขวาง หลายด้าน จึงได้สรุปขอบข่ายงานวิชาการไว้เป็น 4 ด้านคือ ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และ ด้านการวัดผลและการประเมินผล ซึ่ง ขอบข่ายงานวิชาการทั้ง 4 ด้านนี้จะมีความสำคัญมาก เพราะขอบข่ายงานวิชาการทั้ง 4 ด้านนี้ถือเป็น งานหลักของงานวิชาการ รวมทั้งนักการศึกษาหลายๆท่านมิได้ละทิ้งงานวิชาการทั้ง 4 ด้านนี้ไป อีกทั้งยังนำมาเสนอเป็นลำดับต้นๆ ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงประมวลขอบข่ายงานวิชาการ จากแนวคิดของนักวิชาการต่างๆมากำหนดเป็นเนื้อหา 4 ด้านดังจะกล่าวต่อไป ดังนี้

2.2.1 หลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้

หลักสูตรถือเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษา ระบบการศึกษาจะดำเนิน ไปได้ด้วยดีนั้นก็ต้องอาศัยหลักสูตรเป็นพื้นฐานในการดำเนินการ เพราะหลักสูตรจะรวมกิจกรรม และประสบการณ์ต่างๆของผู้เรียนเข้าไว้ด้วยกัน และเพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมี ประสิทธิภาพ ดังที่ท่านศาสดามุฮัมมัด رحمته ได้กล่าวไว้ว่า

1(())

¹ หะดีษบันทึกโดย Ahmad, 1980 หะดีษหมายเลข 7965 , al-Tirmizi, 1983 หะดีษหมายเลข 2898และAbudawud, 1986 หะดีษหมายเลข 3643

ความว่า “ผู้ใดก็ตามที่ต้องการเดินทางมุ่งหน้าไปยังแนวทางใดแนวทางหนึ่ง (จำเป็นที่สุดที่) เขาจะต้องมีความรู้ในแนวทางนั้น และอัลลอฮ์จะให้ความสะดวกแก่เขาไปสู่สวรรค์”

ดังนั้น หลักสูตรจึงเป็นเสมือนแนวทางของการจัดการศึกษาที่มีเป้าหมายชัดเจน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนที่จะต้องรับรู้และทำความเข้าใจ หลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้อย่างดี ดังที่ ฟารามาซ บินมุฮัมมัด (2546: 20) ได้กล่าวเปรียบเทียบไว้ว่า “ผู้ที่ละหมากก็ต้องรู้พื้นฐานของการละหมาก ผู้ที่แกะถั่วก็จะต้องรู้หลักเงื่อนไข และข้อห้ามในการแกะถั่ว” ดังนั้น เมื่อต้องการที่จะนำหลักสูตรของการเรียนการสอนไปใช้ก็จะต้องรู้และเข้าใจข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตร และสิ่งแรกที่ต้องรับรู้เกี่ยวกับหลักสูตรก็คือ ความหมายของหลักสูตร

2.2.1.1 ความหมายของหลักสูตรและการใช้หลักสูตร

คำว่าหลักสูตร หมายถึง แผนการจัดมวลกิจกรรม ความรู้และประสบการณ์ ทั้งหมดที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียน ทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการและคุณลักษณะพฤติกรรมด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะ เจตคติ และทัศนคติที่พึงประสงค์ ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ซึ่งจะมีลักษณะเป็นแบบแผนที่ประกอบด้วยความมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ กิจกรรมต่างๆ การเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผล ดังนั้น หลักสูตรซึ่งเป็นแม่บทในการจัดการศึกษา จึงมุ่งเน้นสอนให้ผู้เรียนเป็นคนดีสมบูรณ์พร้อมทุกด้าน สามารถดำรงตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข การให้การศึกษาจึงไม่ใช่การให้เรียนหนังสือวิชาการต่างๆเพียงอย่างเดียว (นุกูล ชูบุญ, 2539: 12; สิทธิเดช ไชยทองพันธ์, 2543: 10; อามีเนาะ มามู, 2543: 28; เนาวาลย์ ปานากาแข็ง 2544: 18 อ้างจาก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2542: 8; เสาวนีย์ เยาวโรจน์, 2544: 9; นิตยา มัสเยาะ, 2545: 17; ฮัจยะ มาลินี, 2546:8)

ส่วนการใช้หลักสูตรหมายถึง การตีความและกำหนดรายละเอียดของหลักสูตรการเรียนการสอน รวมทั้งการจัดปัจจัยและสภาพต่างๆภายในโรงเรียนให้เป็นหลักสูตรเป้าหมาย อีกทั้งงานหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้นั้น เป็นการบริหารงานวิชาการที่เป็นกระบวนการในการใช้หลักสูตรทั้งหมด เพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ดังนั้นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการใช้หลักสูตรจะต้องศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้างหลักสูตรตามที่หลักสูตรกำหนด การวิเคราะห์หลักสูตร วางแผนการใช้และปฏิทินปฏิบัติงานตามหลักสูตร การจัดเตรียมทรัพยากรในการดำเนินงาน การใช้เอกสารประกอบหลักสูตร การจัดหา

เอกสารประกอบความรู้เนื้อหาวิชาการปรับสร้างพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่น
หาแนวทางแก้ไขปัญหาจากการใช้หลักสูตรและประเมินผลการใช้หลักสูตร และเพื่อให้การใช้
หลักสูตรการศึกษาบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ สถานศึกษาต้องมีการประสานสัมพันธ์ และ
ร่วมมือกับบิดามารดาผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนให้การพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา
เป็นไปอย่างต่อเนื่อง (วิระศักดิ์ รัชนีโพธิวงศ์, 2544:10; ถวัลย์ มาศจรัส, 2545: 66; นิตยา มัสเยาะ,
2545: 17)

ดังนั้น หลักสูตรการเรียนการสอนจึงเป็นเสมือนทางนำที่จะชี้นำทางให้ผู้มีส่วนใน
การจัดให้มีการศึกษาปฏิบัติและดำเนินตาม โดยไม่ต้องคาดเดาการปฏิบัติหรือการดำเนินการนั้นๆ
เพราะการคาดเดานั้นจะทำให้เกิดข้อผิดพลาดได้ง่าย อีกทั้งยังไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อีกด้วย ดัง
โองการที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงตรัสไว้ว่า

(28:) ﴿

ความว่า “และพวกเขาไม่มีความรู้เรื่องนั้นเลย พวกเขามีได้ปฏิบัติ
ตามคำสั่งใดนอกจากการคาดเดา และแท้จริงการคาดเดานั้น จะไม่
อำนวยความสะดวกอันใดแก่ความจริงได้” (สุเราะฮ์ อันนัจม: 28)

ดังนั้น การนำหลักสูตรไปใช้จึงจะต้องมีความรู้และความเข้าใจในตัวหลักสูตรด้วย
เพื่อให้การจัดการศึกษานั้นดำเนินไปโดยเกิดประโยชน์สูงสุด

2.2.1.2 องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตรนั้น ประกอบด้วยหลายองค์ประกอบ ซึ่งหลักสูตรที่
สมบูรณ์นั้นควรประกอบด้วย องค์ประกอบดังนี้ (ชัยน์ มุฮัมมัด ซาฮาตะฮ์, มปป. :177; นูฎล ชุญัย,
2539: 15; เนาวาลย์ ปานากาแข็ง, 2544: 18 อ้างจาก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน
2542: 8; นิตยา มัสเยาะ, 2545: 20; ฮัจยะ มาลินี, 2546:11) คือ

1) หลักการและจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

ก. หลักการของหลักสูตร หมายถึงแนวความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับความ
ต้องการ ซึ่งแสดงเป้าหมายโดยทั่วไปของหลักสูตร

ข. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร หมายถึง ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษา การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นการตอบคำถามว่าจะจัดการศึกษาเพื่ออะไร ต้องการให้ผู้รับการศึกษามีคุณลักษณะอย่างไร ให้เกิดพฤติกรรมด้านใดบ้างจึงจะเป็นคนที่มีคุณค่าต่อสังคม

2) เนื้อหาวิชาและเวลาเรียน

ก. เนื้อหาวิชา หรือมวลประสบการณ์ เปรียบเสมือนสื่อหรือเครื่องนำทางไปสู่จุดหมายของหลักสูตร ซึ่งต้องอาศัยวิธีการเลือกและการจัดตามความเหมาะสมกับสภาพการณ์ของแต่ละท้องถิ่น

ข. เวลาเรียน เป็นการกำหนดระยะเวลาในการเรียนว่าหลักสูตรฉบับนั้นจะต้องใช้เวลากี่ปี แต่ละปีเรียนกลุ่มวิชาใดร้อยละเท่าไร ในแต่ละสัปดาห์เรียนอะไรบ้าง เป็นเวลาเท่าไร

3) การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึงวิธีการและกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้บริหารและครูนำหลักสูตรไปปฏิบัติ ให้เกิดแก่ผู้เรียน ได้แก่

ก. การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน เช่นการจัดทำวัสดุหลักสูตร เอกสารหลักสูตร สื่อการเรียนการสอน คู่มือครู แบบเรียน แบบฝึกทักษะ

ข. การจัดเตรียมสิ่งต่างๆ เช่นบุคลากร สถานที่ วัสดุหลักสูตร และบริการต่างๆ เพื่อเอื้ออำนวยให้การนำหลักสูตร ห้องสมุด ห้องปฏิบัติการสนามกีฬา

ค. การสอน ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุดในการนำหลักสูตรไปใช้ ดังนั้นการสอนจึงเป็นของคู่กันกับหลักสูตร เพราะการจัดการศึกษาจะประสบผลสำเร็จได้ ก็ต้องอาศัยสิ่งสำคัญทั้งสองประการ หลักสูตรจะกำหนดขึ้นมาให้สวยหรูเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าครูไม่ปฏิบัติตามเจตนาที่หลักสูตรกำหนดไว้หลักสูตรก็จะเป็นเพียงเครื่องประดับทางการศึกษา และความสูญเปล่าทางการศึกษาก็จะเกิดขึ้นทันที

4) ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการและวิธีการในการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งกิจกรรมการเรียนการสอน

5) การประเมินผล เป็นกระบวนการที่จะตอบคำถามว่า หลักสูตรประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายหรือไม่ และมีสิ่งใดบ้างที่จะต้องปรับปรุงแก้ไข

2.2.1.3 ประเภทของหลักสูตร

หลักสูตรสามารถแบ่งออกเป็นประเภทได้ (วิชัย คิสสระ, 2535: 20-24; สิทธิเดช ไชยทองพันธ์, 2543: 11 อ้างจาก วิชัย แหวนเพชร, 2530) ดังนี้

1) หลักสูตรยึดเนื้อหาวิชา เป็นหลักสูตรที่จัดเนื้อหาสาระและความรู้ออกเป็นวิชา โดยไม่สัมพันธ์กับวิชาใด เน้นเนื้อหาวิชามาก เช่น รายวิชาต่างๆที่จัดให้มีการเรียนในโรงเรียน

หลักสูตรระยะสั้นต่างๆ และเป็นหลักสูตรที่เนื้อหาสาระของหลักสูตรถูกกำหนดโดยผู้ที่มีความรู้ในสาขาวิชานั้นอย่างกว้างๆ แล้วพยายามแยกแยะแบ่งออกเป็นส่วนย่อยๆ เพื่อความสะดวกในการจัดการเรียนการสอน

2) หลักสูตรแบบกว้างหรือหลักสูตรหมวดวิชา เป็นการจัดวิชาที่รวมเอาเนื้อหาวิชาที่มีสาระเกี่ยวข้องกันใกล้เคียงกัน มาผสมผสานรวมไว้ที่เดียวกันจัดเป็นกลุ่มวิชาหรือหมวดวิชา ให้เกิดการผสมกลมกลืนของเนื้อหา และเพื่อความสะดวกในการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนการประเมินด้วย เช่นการรวมวิชาการเกษตร การจัดการในบ้าน งานช่างพื้นฐาน และงานประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ จากวัสดุท้องถิ่นเป็นกลุ่มการทำงาน เป็นต้น

3) หลักสูตรประสบการณ์ เป็นหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีบทบาทและส่วนร่วมในการเลือกกิจกรรมการเรียนที่มีประโยชน์และตรงตามวัตถุประสงค์ที่เขาตั้งไว้ กิจกรรมต่างๆที่ผู้เรียนมีประสบการณ์นั้นจะเป็นไปตามที่เขาถนัด และสนใจ ทั้งนี้จะต้องตรงตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรด้วย ซึ่งผู้เรียนจะได้รับประสบการณ์ตรง คือได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมและเกิดการเรียนรู้จากกิจกรรม หรือการกระทำของตนเอง ซึ่งผลการเรียนจะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนโดยตรง

4) หลักสูตรสัมพันธ์ เป็นหลักสูตรที่มีความสัมพันธ์กันในหมวดวิชาหรือระหว่างวิชา ซึ่งแนวคิดของหลักสูตรนี้เป็นแนวคิดที่จะพยายามขจัดปัญหาอันเกิดขึ้นในหลักสูตรหมวดวิชา เนื่องจากหลักสูตรหมวดวิชานั้นมีขอบเขตของเนื้อหาที่กว้าง ทำให้เกิดการซ้ำซ้อน อีกทั้งการกำหนดครุให้อยู่ตามหมวดวิชาจะทำให้ขาดความสัมพันธ์ในเนื้อหาที่ต่างหมวดวิชากัน

5) หลักสูตรสหสัมพันธ์ หรือหลักสูตรแบบกว้างเป็นหลักสูตรที่ยึดหลักความสัมพันธ์หรือความใกล้เคียงของเนื้อหาและจุดมุ่งหมาย รวมเป็นหมวดวิชาใหญ่ ซึ่งหลักสูตรนี้เป็นผลมาจากการพัฒนาหลักสูตรหมวดวิชาแต่หลักสูตรนี้จะมีลักษณะกว้างขวางมากกว่า

6) หลักสูตรแกนกลาง เป็นหลักสูตรที่มุ่งจะประสานสัมพันธ์วิชาต่างๆเข้ามารวมกัน เพื่อสนองความต้องการและส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงชีวิตความเป็นอยู่สัมพันธ์กับการเรียนรู้โดยกำหนดกลุ่มวิชาใด วิชาหนึ่ง เป็นแกนกลางของหลักสูตรวิชาที่เป็นแกนกลางต้องเป็นวิชาที่เด่นๆ เป็นหลักพื้นฐานทั่วไปของการดำรงชีวิตในสังคม ไม่ว่าจะอยู่ภาคไหนๆก็ตาม ส่วนอีกกลุ่มวิชาหนึ่งเป็นวิชารองโดยจะสอนสัมพันธ์กับวิชาแกน ซึ่งหลักสูตรแกนกลางนี้จะมุ่งเน้นการแก้ปัญหา ไม่ว่าจะปัญหาส่วนบุคคลหรือส่วนร่วมก็ได้ และจะเปลี่ยนบทบาทครูไปเป็นผู้คอยให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษาทั้งรายบุคคลและรายหมู่นักเรียน ซึ่งจะมีประสบการณ์ในการแก้ปัญหาโดยตรง

7) หลักสูตรบูรณาการหรือสหวิทยาการ เป็นหลักสูตรที่รวมประสบการณ์เรียนรู้ต่างๆเข้าด้วยกันซึ่งเป็นประสบการณ์ที่คัดเลือกมาจากหลายสาขาวิชา แล้วจัดเป็นกลุ่มหรือ

หมวดหมู่ของประสบการณ์ เป็นการบูรณาการเนื้อหาเข้าด้วยกัน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์สัมพันธ์และต่อเนื่อง มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิต

8) หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม เป็นหลักสูตรที่เน้นความต้องการของสังคม เป็นศูนย์กลางเนื้อหาสาระให้มีความสัมพันธ์กับชีวิตจริงของคนในสังคม นั่นคือ สังคมต้องการอย่างไร ก็กำหนดลงไปเป็นหลักสูตรและให้ผู้เรียนเรียนตามหลักสูตรนั้น

2.2.1.4 การพัฒนาหลักสูตร

องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของระบบการศึกษาคงหนีไม่พ้น “หลักสูตร” เพราะหากขาดหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนก็อาจจะไร้ทิศทาง ดังนั้นหลักสูตรจึงต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ก้าวทันต่อยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา เพราะเหตุนี้คำว่า “การพัฒนาหลักสูตร” จึงเกิดขึ้น และถือได้ว่าเป็นคำที่ค่อนข้างใหม่ เพราะเป็นสิ่งที่เพิ่งกล่าวถึงเมื่อ 50 ปีนี้เอง และในประเทศไทยเมื่อสมัยที่กระทรวงศึกษาธิการเริ่มปรับปรุงหลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ช่วง พ.ศ. 2517-2520 ก็เริ่มใช้คำว่า “การพัฒนาหลักสูตร” ซึ่งสร้างความประหลาดใจให้กับนักการศึกษาอาวุโสอย่างมาก (วิชัย ตันศิริ, 2549: 214) ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรจึงเป็นสิ่งที่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับวงการการศึกษาต้องรับรู้และทำความเข้าใจเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาระบบการศึกษาของไทยให้มีความเจริญก้าวหน้าในอนาคต

การพัฒนาหลักสูตร คือการนำหลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้ว ทั้งหลักสูตรระดับชาติ ระดับท้องถิ่น มาปรับปรุงโครงสร้าง เนื้อหาและมวลประสบการณ์ทั้งหลายในหลักสูตรเดิม ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น หรือการจัดทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย และรวมถึงการผลิตเอกสารต่างๆ สำหรับผู้เรียนด้วย เพื่อที่จะให้ผู้เรียนได้มีการพัฒนาในด้านต่างๆ ได้ดีขึ้นตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

ในส่วนของการพัฒนาหลักสูตรนี้มีคำศัพท์อีกหลายคำที่มีความหมายใกล้เคียงกับการพัฒนาหลักสูตร เช่นคำว่า การออกแบบหลักสูตร และการจัดทำหลักสูตร การออกแบบหลักสูตรนั้นหมายถึง กระบวนการในการเลือกองค์ประกอบต่างๆ ตลอดจนเทคนิคและวิธีการทั้งหมดในการจัดทำหลักสูตร ส่วนการจัดหลักสูตร มีความหมายเหมือนการออกแบบหลักสูตร คือมีความหมายในลักษณะการดำเนินการจัดทำหลักสูตร และในลักษณะการจัดเนื้อหาสาระและประมวลประสบการณ์ในหลักสูตร(บรรพต สุวรรณประเสริฐ, 2544: 15; เสาวนีย์ เยาวโรจน์, 2544: 12)

วิชัย ตันศิริ (2549:230-235) ได้กล่าวถึง ภารกิจแรกที่ผู้จัดทำหลักสูตรจะต้องพิจารณา ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักในการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของไทยเลอร์ ไว้ดังนี้ คือ

1. การกำหนดวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ ในการกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ นั้นให้พิจารณาแหล่งที่มาของวัตถุประสงค์ ซึ่งมี 5 ประการ ดังนี้คือ

- 1.1 ความต้องการและความสนใจของผู้เรียน
- 1.2 สภาพและปัญหาของสังคมร่วมสมัย
- 1.3 หลักวิชาหรือเนื้อหา
- 1.4 ปรัชญาการศึกษา – สังคม
- 1.5 จิตวิทยาการเรียนรู้

2. ประสบการณ์การเรียนรู้ เมื่อได้กำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้แล้ว หลักการต่อไปคือ การกำหนดประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งมีข้อเสนอแนะดังนี้ คือ

2.1 ประสบการณ์การเรียนรู้ต้องเป็นประสบการณ์จริงจึงจะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้

2.2 ประสบการณ์นั้นๆจะต้องให้เกิดผลทางบวก หรือเป็นที่พอใจกับผู้เรียนจึงจะทำให้เกิดการเรียนรู้

2.3 การจัดประสบการณ์แต่ละเรื่องจะต้องไม่ยากเกินความสามารถของนักเรียนขณะนั้น

3. การรวบรวมและจัดหมวดหมู่ประสบการณ์การเรียนรู้ให้เป็นแผนรวม ภารกิจนี้เป็นภารกิจที่สำคัญและอาจจะค่อนข้างยากแต่ก็มีหลักการดำเนินการ ดังนี้

3.1 การพิจารณามวลประสบการณ์ทั้งหมดในแง่ของขอบเขต กล่าวคือ ขอบเขตของการเรียนการสอนในระดับนี้จะกว้างแค่ไหน และลึกแค่ไหน

3.2 การพิจารณาเรื่องความต่อเนื่อง และการลำดับขั้นตอนของการเรียนรู้จะต้องเรียนจากเรื่องง่ายไปสู่ยาก

3.3 การพิจารณาเรื่องการบูรณาการเรื่องที่เรียนเรื่องหนึ่งให้สอดคล้อง หรือมีนัยความหมายให้กับอีกเรื่องหนึ่ง เป็นวิธีการ โยงใยเรื่องต่างๆให้เข้ากัน

4. การประเมินผล ซึ่งเป็นองค์ประกอบสุดท้ายของการจัดทำแผนหลักสูตร คือการกำหนด การประเมินผลการเรียนรู้

2.2.1.5 ลักษณะของหลักสูตรที่ดี

ในการจัดทำหลักสูตร สิ่งที่ต้องคำนึงก็คือลักษณะของหลักสูตรซึ่ง หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน เป็นสิ่งที่โรงเรียนจะต้องจัดขึ้น เพื่อเสริมสร้างมวลประสบการณ์ให้แก่ นักเรียนแต่ละคน โดยโรงเรียนจะต้องจัดหรือพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนให้

สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน และสังคม บนพื้นฐานของหลักการจัดการเรียนการสอน โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งลักษณะของหลักสูตรที่คตินั้นจะต้องเป็นหลักสูตรที่มีความเหมาะสมกับสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของท้องถิ่น สามารถปรับเข้ากับความต้องการของท้องถิ่นได้ และที่สำคัญคือจะต้องสามารถสร้างคนให้เป็นคนที่มีคุณภาพ (นุกุล ชูบุญ, 2539: 1819; นาวาลย์ ปานากาเซ็ง, 2544: 18) กล่าวคือ

1) มีสติปัญญาดี มีความรอบรู้ รู้จักคิดวิเคราะห์แก้ไขปัญหาได้
2) ร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง รู้จักออกกำลังกาย รู้จักเลือกรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ

3) อารมณ์แจ่มใส

4) เป็นที่ยอมรับของสังคมหรือสังคมยอมรับ

นอกจากนี้ ลักษณะของหลักสูตรที่ดีอีกประการหนึ่งที่สำคัญอย่างมากก็คือ หลักสูตรต้องมีความชัดเจน ไม่ต้องคาดเดาในการนำมาปรับใช้กับการปฏิบัติจริงเพราะประโยชน์ที่ได้รับอาจจะน้อยลงหรือไม่เกิดประโยชน์เลย อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสว่า

(28 :) ﴿ 》

ความว่า “และแท้จริงการคาดเดานั้น จะไม่อำนวยประโยชน์อันใดแก่ความจริงได้” (สุเราะฮ์ อันนัจม: 28)

2.2.1.6 หลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546

เพื่อให้การจัดการศึกษาสำหรับผู้นับถือศาสนาอิสลาม เป็นไปตามความต้องการของผู้เรียน ชุมชน เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 ดังนั้นหลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ.2546 จึงถูกนำมาใช้ตามคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ วก 445/2546 เรื่องให้ใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546 ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามซึ่งหลักสูตรอิสลามศึกษานี้จะต้องถูกใช้สมบูรณ์ครบทุกชั้นปี ในปีการศึกษา 2548 ซึ่งหลักสูตรดังกล่าว มีส่วนสำคัญ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546: 3-8) ดังต่อไปนี้

1) หลักการของหลักสูตร

เพื่อให้การจัดการศึกษาอิสลามศึกษามีความสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่กำหนดให้จัดการศึกษาเน้นความรู้คู่คุณธรรม จึงกำหนดหลักการของหลักสูตรอิสลามศึกษาไว้ดังนี้ คือ

- ก. เป็นการศึกษาเกี่ยวกับอิสลามศึกษาที่มุ่งให้มุสลิมทุกคนได้รับการศึกษาด้านอิสลามศึกษาอย่างมีคุณภาพ โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- ข. เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนถือปฏิบัติหลักการอิสลามในการดำรงชีวิต
- ค. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ
- ง. เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างที่ยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้
- จ. เป็นหลักสูตรจัดการศึกษาทุกรูปแบบ

2) จุดหมายหลักสูตร

หลักสูตรอิสลามศึกษามุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีความรู้ ทักษะ และ เจตคติที่ดีต่อศาสนาอิสลาม โดยปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้

- ก. มีความศรัทธาต่ออัลลอฮ์และเราะซูล ปฏิบัติตามหลักคำสอนของอิสลามตลอดจนมีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์
- ข. สามารถให้ความคิดเห็นและเหตุผลในการวินิจฉัย พิจารณาปัญหาต่าง ๆ โดยปราศจากความงมงาย มีความคิดสร้างสรรค์ ปรับปรุงแนวทางปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเอง ชุมชน และประเทศชาติ
- ค. มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในวิชาศาสนา ภาษาอาหรับ ภาษามลายู และวิทยาการต่าง ๆ สามารถยกระดับความเป็นอยู่ของสังคมมุสลิมให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น
- ง. มีความภูมิใจในความเป็นมุสลิมที่ดี มีระเบียบวินัย มีความซื่อสัตย์สุจริต อดทน และเสียสละเพื่อส่วนรวม
- จ. มีความสามัคคี รู้จักทำงานเป็นกลุ่ม สามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสันติสุข
- ฉ. เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักการอิสลาม
- ช. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพ และบุคลิกภาพที่ดี

ญ. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม

ฎ. มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการค้นคว้า

3) โครงสร้างของหลักสูตร

เพื่อให้สถานศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องมีแนวปฏิบัติในการจัดหลักสูตรของสถานศึกษา จึงได้กำหนดโครงสร้างของหลักสูตรอิสลามศึกษา ดังนี้

ก. ระดับช่วงชั้น

กำหนดหลักสูตรเป็น 4 ช่วงชั้น ตามระดับพัฒนาการของผู้เรียน ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ระดับอิสลามศึกษาตอนต้น ปีที่ 1-3

ช่วงชั้นที่ 2 ระดับอิสลามศึกษาตอนต้น ปีที่ 4-6

ช่วงชั้นที่ 3 ระดับอิสลามศึกษาตอนกลาง ปีที่ 1-3

ช่วงชั้นที่ 4 ระดับอิสลามศึกษาตอนปลาย ปีที่ 1-3

ข. กลุ่มสาระการเรียนรู้

กำหนดสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะ หรือกระบวนการการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนเป็นกลุ่ม ดังนี้

- กลุ่มศาสนาอิสลาม
- กลุ่มสังคมศึกษาและจริยธรรม
- กลุ่มภาษา

หลักสูตรอิสลามศึกษากำหนดสาระการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มไว้เฉพาะส่วนที่จำเป็นในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้น สำหรับส่วนที่ตอบสนองความสามารถ ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนแต่ละคนนั้น สถานศึกษาสามารถกำหนดเพิ่มขึ้นได้ให้สอดคล้องและสนองตอบศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน

ค. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

เป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพ มุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้เรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 3 กลุ่ม

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนนั้นแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. กิจกรรมแนะแนว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล สามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตน เสริมสร้างทักษะชีวิต ทัศนคติทางอารมณ์ การเรียนรู้ในเชิงหุปัญญา และการสร้างสัมพันธที่ดี ซึ่งครูทุกคนต้องทำหน้าที่เป็นครูแนะแนวให้คำปรึกษาด้านชีวิต การศึกษาต่อ และการพัฒนาตนเอง

2. กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตัวเองอย่างครบวงจร ตั้งแต่ศึกษาวิเคราะห์ วางแผนงาน ปฏิบัติตามแผนงาน ประเมิน และปรับปรุงการทำงาน โดยเน้นการทำงานร่วมเป็นกลุ่ม

ง. มาตรฐานการเรียนรู้

หลักสูตรอิสลามศึกษากำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ 3 กลุ่มที่เป็นข้อกำหนดคุณภาพผู้เรียนด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมของแต่ละกลุ่ม เพื่อใช้เป็นจุดมุ่งหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งกำหนดเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. มาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาอิสลามศึกษา เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบการศึกษาอิสลามศึกษา

2. มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบในแต่ละช่วงชั้น คือ อิสลามศึกษาตอนต้นปีที่ 6 อิสลามศึกษาตอนกลาง ปีที่ 3 และอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 3

มาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรอิสลามศึกษา กำหนดไว้เฉพาะมาตรฐานการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้น สำหรับมาตรฐานการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ตลอดจนมาตรฐานการเรียนรู้ที่เข้มข้นขึ้นตามความสามารถ ความถนัดและความสนใจของผู้เรียน ให้สถานศึกษาพัฒนาเพิ่มเติมได้

จ. เวลาเรียนตามหลักสูตร

หลักสูตรอิสลามศึกษาได้กำหนดเวลาในการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนไว้ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 (อิสลามศึกษาตอนต้นปีที่ 1-3) มีเวลาเรียนประมาณปีละ 350-500 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 2 (อิสลามศึกษาตอนต้นปีที่ 4-6) มีเวลาเรียนประมาณปีละ 350-500 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 2 -2.5 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 3 (อิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1-3) มีเวลาเรียนประมาณปีละ 500-650 ชั่วโมงโดยเฉลี่ยวันละ 2.5 - 3 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 4 (อิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 1-3) มีเวลาเรียนไม่น้อยกว่าปีละ 650 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยไม่น้อยกว่าวันละ 3 ชั่วโมง

4) การจัดหลักสูตรอิสลามศึกษา

การจัดหลักสูตรอิสลามศึกษาเป็นหลักสูตรที่กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ในการพัฒนาผู้เรียนตั้งแต่ชั้นอิสลามศึกษาตอนต้นถึงชั้นอิสลามศึกษาตอนปลาย สำหรับผู้เรียนทุกคนทุกกลุ่มเป้าหมายสามารถปรับใช้ได้กับการจัดการศึกษาทุกรูปแบบ ทั้งในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัย

หลักสูตรอิสลามศึกษาที่สถานศึกษานำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้นั้น กำหนดโครงสร้างที่เป็นสาระการเรียนรู้ จำนวนเวลาอย่างกว้างๆ มาตรฐานการเรียนรู้ที่แสดงคุณภาพผู้เรียนเมื่อเรียนจบภายในระยะเวลา 12 ปี และเมื่อจัดการเรียนรู้แต่ละช่วงชั้นของสาระการเรียนรู้แต่ละกลุ่ม สถานศึกษาต้องนำโครงสร้างดังกล่าวมาจัดทำเป็นหลักสูตรของสถานศึกษา โดยต้องคำนึงถึงสภาพปัญหา ความพร้อม เอกลักษณ์ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทั้งนี้ สถานศึกษาต้องจัดทำรายวิชาในแต่ละกลุ่มให้ครบถ้วนตามมาตรฐานที่กำหนด อีกทั้งยังสามารถจัดทำสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมเป็นหน่วยการเรียนรู้รายวิชาต่างๆที่มีความเข้มข้นอย่างหลากหลาย โดยให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามความถนัด ความสนใจ ความต้องการ และความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยเลือกสาระการเรียนรู้จาก 3 กลุ่ม ในช่วงชั้นที่ 2 , 3, และ 4 และจัดทำมาตรฐานการเรียนรู้ของสาระการเรียนรู้ หรือรายวิชานั้นๆด้วย

สถานศึกษาต้องจัดสาระการเรียนรู้ให้ครบทั้ง 3 กลุ่มในทุกช่วงชั้น ให้เหมาะสมกับธรรมชาติการเรียนรู้ และระดับพัฒนาการของผู้เรียน โดยในช่วงการศึกษาระดับอิสลามศึกษาตอนต้นถึงอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 ให้จัดหลักสูตรเป็นรายปี และช่วงการศึกษาระดับอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 1-3 ให้จัดเป็นหน่วยกิจ

2.2.2 การจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญที่สุดในการจัดการศึกษา สถานศึกษาจะต้องทำความเข้าใจในหลักสูตรและนำหลักสูตรมาขยายเพื่อนำไปจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความสามารถตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

2.2.2.1 ความหมายของการจัดการเรียนการสอน

ความหมายของการจัดการเรียนการสอน คือ กระบวนการดำเนินการกิจกรรมหรือการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ที่ผู้บริหารและครูจัดให้แก่ผู้เรียนทุกชั้นตอนหรือเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และคุณลักษณะตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้แก่การวางแผนการสอน การดำเนินงานสอน การใช้สื่อการสอน และการวัดผล การประเมินผล อีกทั้งการจัดการเรียนการสอนนั้นเป็นการรวมหลายกิจกรรมเข้าด้วยกันคือ การจัดชั้นเรียน การจัดผู้เรียนเข้าเรียน การจัดครูเข้าสอน การจัดทำกำหนดการสอน และตารางสอน รวมถึงการจัดบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการสอน ซึ่งการจัดการเรียนการสอนที่ด้นั้นผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักเรียนควรมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยมีผู้บริหารเป็นผู้นำในการดำเนินงาน แต่อย่างไรก็ตามงานด้านการเรียนการสอนนั้นถือเป็นงานหลักของครูผู้สอนในโรงเรียน ซึ่งผู้บริหารและครูผู้สอนเองต้องให้ความสำคัญ เพราะผู้สอนเป็นหัวใจสำคัญที่จะน่านักเรียนไปสู่เป้าหมายที่หลักสูตรต้องการได้ และในส่วนของการบริหารงานวิชาการด้านการเรียนการสอนนั้นผู้บริหารต้องยึดหลักการจัดการเรียนการสอนตามแนวของหลักสูตร ซึ่งมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง โดยจะต้องจัดครูเข้าสอน จัดหาสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวก ตามความจำเป็น กระตุ้นและส่งเสริมให้ครูจัดทำและใช้แผนการสอน ติดตามการจัดการเรียนการสอนของครู ส่งเสริมให้ครูจัดการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น และเพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้จำเป็นที่จะต้องมีการนำองค์ประกอบของหลักสูตรทั้งหมดมาสู่กระบวนการปฏิบัติที่ถูกต้องและเป็นระบบด้วย(ชัยน์ มุฮัมมัด ซาฮาตะฮ์ มปป. : 177; สายพิณ โอลานุกฤษธรรม, 2538: 6; อามีเนาะ มามู, 2543: 36; เนาวาลย์ ปานากาแข็ง, 2544: 18 อ้างจาก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน 2542: 8; วีระศักดิ์ รักษ์โพธิวงศ์, 2544: 12; นิตยา มัสเยาะ, 2545: 25)

ในส่วนนี้สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540: 38-39 อ้างถึงใน วีระศักดิ์ รักษ์โพธิวงศ์, 2544: 11-12) ก็ได้กล่าวถึงภาระงานของผู้บริหารเกี่ยวกับงานด้านการเรียนการสอน ไว้ดังนี้ คือ

1. จัดให้มีแผนการสอนให้ครบถ้วนทุกชั้นและทุกกลุ่มประสบการณ์ สำหรับหลักสูตร ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา มุ่งเน้นให้ครูผู้สอนเป็นผู้จัดทำแผนการสอนเอง ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำและกระตุ้นให้ครูนั้นจัดทำ และติดตามการนำไปใช้ด้วย
2. จัดห้องเรียนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับจำนวนนักเรียน รวมถึงจัดวัสดุครุภัณฑ์และสิ่งอำนวยความสะดวกให้เพียงพอตามความจำเป็น
3. จัดสถานที่ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ และห้องพิเศษ เพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในกลุ่มประสบการณ์ต่างๆตามสภาพความพร้อมของโรงเรียน
4. ตรวจสอบการจัดตารางสอนให้เหมาะสมกับเวลา และสอดคล้องกับอัตราเวลาเรียนในหลักสูตรทุกกลุ่มประสบการณ์ ทุกชั้นเรียน ให้มีตารางสอนรวมของโรงเรียนด้วย
5. จัดทำหรือจัดเอกสารประกอบหลักสูตรและแบบพิมพ์ต่างๆที่สนับสนุนการสอน เช่น แผนการสอน คู่มือครู และเอกสารที่เกี่ยวข้องสำหรับครูผู้สอนให้เพียงพอทุกระดับชั้นและทุกกลุ่มประสบการณ์ โดยการสำรวจความขาดแคลนและความต้องการ
6. จัดครูประจำชั้น ครูประจำวิชาให้เหมาะสม โดยคำนึงถึงความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และความถนัด หากไม่สามารถดำเนินการได้ก็ให้จัดตามความสมัครใจ ทั้งนี้ให้คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดกับนักเรียนด้วย
7. ติดตามการจัดการเรียนการสอนของครู โดยการตรวจแผนการสอน หรือบันทึกการสอนของครูอย่างสม่ำเสมอ
8. เยี่ยมชั้นเรียนหรือสังเกตการสอนโดยกำหนดเป็นปฏิทินปฏิบัติงาน
9. จัดครูเข้าสอนแทนครูที่ขาดหรือครูที่ไม่มาปฏิบัติงาน โดยมีการบันทึกมอบหมายงานและบันทึกผลการปฏิบัติงานเป็นลายลักษณ์อักษร
10. ติดตามช่วยเหลือพิเศษ ช่วยแก้ปัญหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนให้แก่ครู ให้ขวัญกำลังใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร
11. เป็นผู้นำครูในการปรับปรุงการสอนให้รู้จักใช้เทคนิค และวิธีสอนแบบต่างๆ และกิจกรรมการสอน โดยคำนึงถึงสภาพความพร้อมของนักเรียน โรงเรียน ชุมชน และสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ เพื่อให้ให้นักเรียนมีความรู้ทักษะและเจตคติที่ดี

อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้ต่างๆมีกระบวนการและวิธีการที่หลากหลายซึ่งผู้สอนต้องคำนึงถึงพัฒนาการทางด้านร่างกายและสติปัญญา วิธีการเรียนรู้ ความสนใจ และความสามารถของผู้เรียนเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการศึกษาของ อิบนู มิซกะวัยฮุ (อ้างถึงใน อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2546: 56) โดยท่านได้ให้

ทัศนนะว่า การศึกษานั้นต้องอาศัยสติปัญญา ร่างกายและคุณธรรมเพื่อผลิตมนุษย์ที่ประสบกับความสุขแห่งตนและความสุขที่แท้จริงอันเป็นนิรันดร์

การจัดการเรียนรู้ในแต่ละช่วงชั้น ควรใช้รูปแบบวิธีการที่หลากหลาย เน้นการจัดการเรียนการสอนตามสภาพความเป็นจริง การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้จากธรรมชาติ การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และการเรียนรู้แบบบูรณาการ การใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ การเรียนรู้คู่คุณธรรม ทั้งนี้ต้องพยายามนำกระบวนการจัดการกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาลิ่งแวดล้อม กระบวนการคิด และกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไปสอดแทรกในการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ เนื้อหาและกระบวนการต่างๆ ข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้ในลักษณะองค์รวม การบูรณาการเป็นการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ร่วมกัน ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยนำกระบวนการเรียนรู้จากกลุ่มสาระเดียวกันหรือต่างสาระการเรียนรู้มาบูรณาการในการจัดการเรียนการสอน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544: 35, 2546: 11; ถวัลย์ มาศจรัส, 2545: 100; หลักสูตรอิสลามศึกษาพหุวัฒนธรรม, 2547: 23)

2.2.2.2 องค์ประกอบของการเรียนการสอน

องค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนการสอน มีหลายองค์ประกอบ และองค์ประกอบสำคัญที่มีบทบาทต่อการเรียนการสอน คือ ผู้เรียน ครูผู้สอน หลักสูตร วิธีการสอน สื่อการสอน อาคารสถานที่ เครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์ และการวัดผลประเมินผล ที่สำคัญที่สุดคือ ตัวผู้เรียน ผู้สอนจะทำการสอนได้ดี ทำให้ผู้เรียนบรรลุสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ ก็ต่อเมื่อผู้สอนได้รู้จักและเข้าใจลักษณะและธรรมชาติของผู้เรียนเป็นอย่างดี ซึ่งสิ่งสำคัญในการพัฒนาการเรียนการสอน คือการทำความเข้าใจในลักษณะธรรมชาติของผู้เรียน ตลอดจนการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับเทคนิคการสอนของอัล มาวีรีดี โดยท่านจะคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล การสร้างบรรยากาศของการเรียนการสอน และคำนึงถึงความรู้สึกลึกซึ้งของผู้เรียน (กีลานี , 1978:140-143 อ้างถึงใน อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2546: 61) ดังนั้นผู้สอนจะต้องเข้าใจและเรียนรู้ว่า ผู้เรียนมีพื้นฐานอย่างไร มีความสนใจ มีความต้องการอะไรบ้าง เพื่อจะได้จัดการสอนให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้เรียนให้มากที่สุด และช่วยเหลือผู้เรียนให้สามารถปรับปรุงตนเองให้เรียนรู้ได้มากที่สุดด้วย (อนุชัย ชีระเรืองชัยศรี, 2542: 17; สุนิสา โกสัจจะ, 2546: 36)

จากคำกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของการเรียนการสอนที่มีความสำคัญและสัมพันธ์กันจนไม่สามารถแยกจากกันได้ก็คือ ผู้เรียนกับผู้สอน ดังหะดีษที่รายงาน โดย อาบีบ อุมามะฮ์ โดยท่านนบี Muhammad ได้กล่าวว่า

1(())

ความว่า “ผู้สอนกับผู้เรียนจะมีหุ้นส่วนร่วมกันในผลตอบแทน และไม่มีผู้ใดเลอเลิศไปกว่าพวกเขาอีกแล้ว”

โดยหน้าที่หลักที่ครูทุกคนจะต้องมีคือ การปฏิบัติต่อนักเรียนด้วยความเมตตา และในขณะที่เดียวกันนักเรียนก็ต้องมีความเคารพครูบาอาจารย์เช่นกัน โดยอิมามอัล เฆาะสาลี (1994 อ้างถึงใน อิบราเฮ็ม ณรงค์รัชชาเขต, 2546: 65) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของครูที่ควรปฏิบัติต่อนักเรียน โดยสรุปเป็นข้อๆ ได้ดังนี้คือ

1. ครูต้องมีความเมตตาต่อนักเรียนและปฏิบัติต่อพวกเขาเสมือนว่าเขาทั้งหลายเป็นลูกของตน
2. ครูต้องปฏิบัติตามเยี่ยงอย่างของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ
3. ครูต้องให้คำชี้แนะแก่นักเรียน
4. สอดแทรกสิ่งทีละเล็กละน้อยเข้าไปในการเรียนการสอน เช่นการปลูกฝังนิสัยดีๆ แก่ผู้เรียน
5. ครูต้องมีความรับผิดชอบอย่างจริงจังต่อวิชาที่สอน
6. การเรียนการสอนควรสอดคล้องกับความเข้าใจของเด็ก
7. หากเด็กมีสติปัญญาที่ด้อย ครูควรสอนให้ชัดเจนและให้มีความเหมาะสมกับสมรรถภาพทางสติปัญญาของพวกเขา
8. ครูต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับวิชาความรู้ที่ตนมี

2.2.2.3 ระบบการเรียนการสอน

การที่จะกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้บรรลุผลสำเร็จได้ด้วยความสะดวก เรียบร้อย และมีประสิทธิภาพนั้น ต้องอาศัยการกระทำอย่างมีระบบ ซึ่งการมีระบบคือการทำหน้าที่หรือการจัดส่วนต่างๆ ไว้อย่างเป็นระบบ และในการเรียนการสอนนั้นระบบจึงเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งมีนักการศึกษาต่างประเทศหลายท่านได้เสนอระบบการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

- 1) ระบบการเรียนการสอนของ Glasser (1962 อ้างถึงใน ภพ เลหาไพบูลย์ 2540: 59-60)

¹ หะดีษบันทึกโดย อิบนุ มานูฮ์, 1975 หะดีษหมายเลข 233

Glaser ได้เสนอรูปแบบการสอนซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ว่าระบบการเรียนการสอนนั้น ประกอบด้วย 5 ส่วน คือ

ก. จุดประสงค์ของการสอน ในการสอนจำเป็นจะต้องกำหนดจุดประสงค์ ไว้ให้ชัดเจน เพื่อให้ผู้สอนจะได้วางแผนการสอนให้ได้ตามจุดประสงค์

ข. การประเมินสถานะของผู้เรียนก่อนสอน เป็นการตรวจสอบว่าผู้เรียนมีความสามารถเพียงพอหรือไม่ หากไม่ก็จำเป็นต้องให้ความรู้พื้นฐานแก่ผู้เรียนเสียก่อน

ค. การจัดกระบวนการเรียนการสอน เป็นขั้นที่ผู้สอนจะดำเนินเทคนิควิธีสอน สื่อการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดการเรียนรู้

ง. ประเมินผล เป็นขั้นที่ดำเนินการต่อจากกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อที่จะได้ทราบว่าผู้เรียนได้เรียนรู้บรรลุตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ มากน้อยเพียงใด

จ. ข้อมูลป้อนกลับ เป็นการนำเอาผลที่ได้จากการประเมินไปประกอบพิจารณาแก้ไของค์ประกอบต่างๆอาจเป็นจุดประสงค์ การประเมินสถานะของผู้เรียนก่อนสอน การจัดกระบวนการเรียนการสอนหากพบว่าส่วนใดยังมีข้อบกพร่อง ก็ให้ทำการปรับปรุงให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

2) ระบบการเรียนการสอนของ Kemp (1971 อ้างถึงใน ภพ เลหาไพบูลย์ 2540: 60-62)

Kemp ได้เสนอระบบการเรียนการสอนไว้ว่า ระบบการเรียนการสอนต้องประกอบด้วย ขั้นตอนต่างๆ 9 ขั้นตอน ดังนี้คือ

ก. กำหนดหัวข้อที่จะสอนและเขียนจุดประสงค์ทั่วไป

ข. ศึกษาคุณลักษณะของผู้เรียน

ค. ระบุจุดประสงค์ของการสอนเชิงพฤติกรรม

ง. กำหนดเนื้อหาวิชาที่สนองจุดประสงค์ในแต่ละข้อ

จ. ทดสอบเพื่อวัดความรู้ความสามารถก่อนที่จะทำการสอน

ฉ. เลือกกิจกรรมและแหล่งวิชาการสำหรับการเรียนการสอนเพื่อจะนำเนื้อหาวิชาไปสู่จุดประสงค์ที่วางไว้

ช. จัดบริการสนับสนุน โดยการประสานงานในเรื่องต่างๆ เช่น การเงิน บุคลากร อาคารสถานที่ เครื่องมือเครื่องใช้ และการดำเนินการต่างๆ

ญ. ประเมินผลการเรียนของผู้เรียนว่าบรรลุตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้เพียงใด

ฎ. พิจารณาว่าควรจะได้มีการแก้ไขปรับปรุงแผนการเรียนการสอนให้ดีขึ้นได้อย่างไร

3) ระบบการเรียนการสอนของ Gerlach และ Ely (1971 อ้างถึงใน ภพ เลหาไพบูลย์, 2540: 62-63)

Gerlach และ Ely ได้เสนอระบบการเรียนการสอนไว้ว่า ระบบการเรียนการสอนประกอบด้วย 6 ส่วน คือ

- ก. กำหนดจุดประสงค์
- ข. เลือกเนื้อหาสาระ
- ค. ประเมินพฤติกรรมก่อนการเรียน
- ง. การดำเนินการสอน ซึ่งครอบคลุมถึงกลวิธีการสอน จัดกลุ่มผู้เรียน จัดเวลาเรียน จัดห้องเรียน เลือกแหล่งวิทยาการ
- จ. ประเมินผลการเรียน
- ฉ. วิเคราะห์ข้อมูลป้อนกลับ

4) ระบบการเรียนการสอนของ Klausmeier และ Ripple (1971 อ้างถึงใน ภพ เลหาไพบูลย์, 2540: 63-64)

Klausmeier และ Ripple ได้เสนอระบบการเรียนการสอนไว้ว่า ระบบการเรียนการสอนประกอบด้วยองค์ประกอบ 7 ส่วน คือ

- ก. การกำหนดจุดประสงค์
 - ข. การเตรียมความพร้อมของนักเรียน
 - ค. การจัดเนื้อหาวิชา วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือต่างๆ
 - ง. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
 - ฉ. การดำเนินการสอน
 - ช. การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน
- จากระบบการเรียนการสอนที่นักการศึกษาต่างประเทศได้เสนอไว้ นั้นพอสรุปได้ว่า ระบบการเรียนการสอนนั้นประกอบด้วย 7 ส่วน ดังนี้คือ
- 1) กำหนดหัวข้อที่จะสอนและเขียนจุดประสงค์ทั่วไปของการสอน รวมทั้งระบุจุดประสงค์ของการสอนเชิงพฤติกรรม ในการสอนจำเป็นจะต้องกำหนดจุดประสงค์ ไว้ให้ชัดเจน เพื่อว่าผู้สอนจะได้วางแผนการสอนให้ได้ตามจุดประสงค์
 - 2) การประเมินสถานะ พฤติกรรมหรือศึกษาคุณลักษณะของผู้เรียนก่อนสอน รวมทั้งทดสอบเพื่อวัดความรู้ความสามารถก่อนที่จะทำการสอน เป็นการตรวจสอบว่าผู้เรียนมีความสามารถเพียงพอหรือไม่ หากไม่ก็จำเป็นต้องให้ความรู้พื้นฐานแก่ผู้เรียนเสียก่อน

3) กำหนดเนื้อหาวิชาที่สอนจุดประสงค์ในแต่ละข้อ พร้อมทั้งเตรียมวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือต่างๆให้พร้อม

4) การจัดกระบวนการเรียนการสอน เป็นขั้นที่ผู้สอนจะดำเนินการตามเทคนิควิธีสอน การจัดกลุ่มผู้เรียน จัดเวลาเรียน จัดห้องเรียน สื่อการสอน เลือกกิจกรรมและแหล่งวิชาการ สำหรับการเรียนการสอนเพื่อจะนำเนื้อหาวิชาไปสู่จุดประสงค์ที่วางไว้ และให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดการเรียนรู้

5) ประเมินผลการเรียนของผู้เรียน เป็นขั้นที่ดำเนินการต่อจากกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อที่จะได้ทราบว่าผู้เรียนได้เรียนรู้บรรลุตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ มากน้อยเพียงใด

6) วิเคราะห์ข้อมูลป้อนกลับ เป็นการนำเอาผลที่ได้จากการประเมินไปประกอบการพิจารณาแก้ไขปรับปรุงแผนการเรียนการสอนและองค์ประกอบต่างๆ อาจเป็นจุดประสงค์ การประเมินสถานะของผู้เรียนก่อนสอน การจัดกระบวนการเรียนการสอน หากพบว่าส่วนใดยังมีข้อบกพร่องก็ให้ทำการปรับปรุงแก้ไขให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

7) จัดบริการสนับสนุน โดยการประสานงานในเรื่องต่างๆ เช่น การเงิน บุคลากร อาคารสถานที่ เครื่องมือเครื่องใช้ และการดำเนินการต่างๆ

2.2.2.4 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ในปัจจุบันการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่จะให้บังเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมได้นั้น ครูจะต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากเดิม และมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง แสวงหาความรู้ และสร้างความรู้ด้วยตนเอง พัฒนาทักษะ การคิดวิเคราะห์ ในขณะที่เดียวกันผู้เรียนต้องได้รับการพัฒนากระบวนการทางปัญญา มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ใช้กระบวนการทางสังคม มีส่วนร่วมในการเรียนและสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ สภาพดังกล่าวจะบรรลุตามที่คาดหวังได้ ครูควรจะต้องเปลี่ยนวิธีการสอน รวมทั้งผู้เรียนเองก็ต้องปรับวิธีการเรียนด้วย

การเปลี่ยนการสอนของครูเป็นสิ่งที่ไม่ยากและไม่ง่าย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการที่ครูได้ตระหนักถึง ความสำคัญของตนเองที่เป็นพลังสำคัญในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการจัดการเรียนการสอน ซึ่งมีแนวทางในการเปลี่ยนแปลง (กัญนิกา พรหมณพิทักษ์, 2549: 71-72) ดังนี้

1. ด้านศักยภาพของครู

1.1 ครูต้องมีความสามารถในหลายๆด้าน เพื่อให้สามารถพัฒนาความถนัดหรือความสามารถของผู้เรียนที่แตกต่างกันได้

1.2 ครูต้องมีความสามารถนำ ICT มาใช้ได้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้

1.3 ครูต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เพื่อให้มีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนตามแนวโน้มใหม่ๆ ให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก

2. ด้านเทคนิคการสอน

2.1 ควรปรับบทบาทการสอนจากการถ่ายทอดความรู้ (Teacher Teaching) เป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) คือ เป็นผู้ชี้แนะ (Adviser) ผู้กระตุ้นจัดตั้งเร้าให้คำปรึกษาเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายให้ผู้เรียนเลือก ตามความถนัด และความสนใจ

2.2 จัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ มีความสมดุล ความพอดีระหว่างการเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุขด้วยการพัฒนาการให้ครอบคลุมในสิ่งที่ต่อไปนี้ คือ

MQ (Morality Quotient) ระดับคุณธรรมจริยธรรม ได้แก่ มีความรับผิดชอบ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ปฏิบัติตามหลักธรรมของแต่ละศาสนา

IQ (Intellectual Quotient) ระดับเชาว์ปัญญา ได้แก่ การมีจินตนาการ สามารถคิดริเริ่ม คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

AQ (Adversity Quotient) ระดับความสามารถในการเผชิญปัญหาที่ไม่เคยพบมาก่อน สามารถฟันฝ่าอุปสรรค และประสบความสำเร็จได้ด้วยตนเอง

TQ (Technology Quotient) ระดับความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เพื่อแสวงหาความรู้และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

EQ (Emotional Quotient) ระดับพัฒนาการด้านอารมณ์ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

2.3 ครูและผู้เรียนมีบทบาทร่วมกันในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ กระตุ้นให้ผู้เรียนอยากค้นหาความรู้ด้วยตนเอง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนรู้จักตัวเองว่าเขาดต้องการอะไร

2.4 ใช้วิธีการสอนที่เน้นกระบวนการมากกว่าเนื้อหา ให้ผู้เรียนมีอิสระในการแสวงหาความรู้ ความคิด ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง ให้ผู้เรียนได้แสดงความสามารถทางปัญญา ในการทำความเข้าใจกับเรื่องต่างๆ ทำทนายให้ผู้เรียนเกิดความคิดใหม่ๆ และสามารถหาเหตุผลอธิบายความคิดของตนเองได้

2.5 ใช้วิธีการสอนที่เน้นการคิด สืบค้น เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสืบค้นจากข้อมูลและให้ความคิดเพื่อสรุปความรู้ต่างๆ นั่นคือ ครูจะต้องกระตุ้นผู้เรียนให้คิดตั้งคำถามหรือการอภิปราย

เพื่อนำไปสู่การกระตุ้นให้สนใจ ใฝ่รู้ รวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ ตีความ และหาข้อสรุป

2.6 ใช้วิธีการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนใช้กระบวนการคิด วิเคราะห์ และการสรุปองค์ความรู้แบบองค์รวม ไม่แยกส่วนด้วยการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการเชื่อมโยงเรื่องราวและแนวความคิดของสิ่งที่เรียนรู้ในห้องเรียนกับวิถีชีวิต

2.7 ใช้การออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการทั้งเนื้อหาสาระ กระบวนการเรียนรู้และคุณธรรม โดยยึดธรรมชาติของผู้เรียน เพื่อสนองวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของผู้เรียน และธรรมชาติของวิชาด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย

2.8 ใช้สื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายเชื่อมโยงธรรมชาติ แหล่งการเรียนรู้ สถานการณ์จริง ระบบสารสนเทศให้ผู้เรียน ได้ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง และสัมผัส

2.2.3 สื่อและวัสดุประกอบการเรียนการสอน

การจัดการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 ต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด ผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ผู้สอนจะเป็นผู้อำนวยความสะดวก จัดบรรยากาศ และสภาพแวดล้อม รวมทั้งสื่อการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ดังปรากฏในอัลกุรอานสุเราะฮ์ อัล-มาอิดะฮ์ ที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงกำหนดสถานการณ์เพื่อเป็นสื่อให้เกิดการเรียนรู้ ดังโองการที่ว่า

(31 :)

ความว่า “แล้วอัลลอฮ์ก็ได้ส่งกาต้วนหนึ่งมาค้ำยันในดิน เพื่อที่จะให้เขา (กอบีล) เห็นว่าเขาจะกลบศพน้องชายของเขาอย่างไร เขากล่าวว่า โอ้ความพินาศของฉัน ฉันไม่สามารถที่จะเป็นเช่นกาต้วนนี้แล้วกลบศพน้องชายของฉันเขียวหรือนี้ แล้วก็กลายเป็นคนหนึ่งในหมู่ผู้ตอมนใจ” (สุเราะฮ์ อัล-มาอิดะฮ์: 31)

จากโองการดังกล่าว อัลลอฮ์ ﷻ ได้ส่งนกกลางมาค้ำยัน ซึ่งเป็นสื่อให้กอบีลเห็น และรับรู้ถึงสิ่งที่ต้องอัลลอฮ์ทรงสอนให้เขาได้เรียนรู้ถึงวิธีการจัดการกับศพน้องชายของเขา

อย่างไรก็ตามผู้สอนยังจะต้องรู้หลักการต่างๆในการเลือกสื่อการเรียนรู้มาใช้ รู้วิธีการใช้สื่อและสามารถชี้แนะแหล่งการเรียนรู้ต่างๆให้ผู้เรียนได้ ซึ่งถือได้ว่าสื่อการเรียนการสอนนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญซึ่งจะช่วยให้การเรียนการสอนนั้นมีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนจะบรรลุผลตามเป้าหมายได้ก็จำเป็นต้องอาศัยสื่อการเรียนการสอน และวัสดุอุปกรณ์หลายๆอย่างมาใช้

สื่อการเรียนการสอน หมายถึง วัสดุอุปกรณ์ทุกชนิดรวมทั้งเครื่องมือที่ส่งเสริมและช่วยให้การสอนของครูมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือผ่อนแรงของครูซึ่งช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ในระยะเวลาสั้น มีผลดีทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ นักเรียนเกิดความรู้จริง รู้แจ้งอยู่ในความทรงจำและไม่ลืมง่าย(วราวุฒิปรีเสริฐ, 2539: 6; นิตยา มัสเยาะ, 2545: 28)

2.2.3.1 ความสำคัญของสื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนรู้ถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับการเรียนการสอน ซึ่งจะเป็นตัวกลางที่ผู้สอนใช้ในการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ทักษะ เจตคติที่ต้องการให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการสร้างองค์ความรู้ให้กับผู้เรียน ดังเช่นศาสดา ได้ใช้สื่อประกอบการบรรยายเพื่อให้เห็นภาพและเกิดการเรียนรู้ได้ดีกว่า โดยท่านจะนำสื่อการเรียนการสอนมาใช้เพื่อประกอบการอธิบาย ซึ่งครั้งหนึ่งปรากฏว่าในขณะที่ท่านกำลังสอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ رضي الله عنه ท่านนบีมุฮัมมัดได้วาดภาพลงบนพื้นดินเพื่อเป็นสื่อในการสอน ดังรายงาน หะดีษที่ว่า

رضي الله عنه))

:

"

1(("

ความว่า “ท่านเราะสูล رضي الله عنه ได้ขีดเป็น 4 เหลี่ยม แล้วลากเส้นด้านใน แล้วลากเส้นขวางจากตอนกลางออกไปนอกสี่เหลี่ยม ต่อจากนั้นท่านก็ขีดเส้นเล็ก ๆ อีกเส้นเข้าไปติดกับเส้นใหญ่ส่วนที่อยู่ตรงกลาง แล้วพูดว่า นี่คือ

¹ หะดีษบันทึกโดย บุคอรี, 1987 หะดีษหมายเลข 6493

มนุษย์ และนี่ (สี่เหลี่ยม) คือ การกำหนดช่วงชีวิตของเขาล้อมรอบเขาจากทุก ๆ ด้าน และนี่คือ (เส้นที่อยู่นอกรูปสี่เหลี่ยม) คือความหวังของเขา ส่วนเส้นเล็ก ๆ คือความทุกข์ยากของเขา (ซึ่งอาจจะพบกับเขาก็ได้) หากเส้นใดพลาดไป เส้นอื่นก็จะเข้ามาสวมรอยอีก (เพราะมีหลายเส้นเล็ก ๆ) แต่ถ้าเส้นอื่น ๆ ผิดพลาด เส้นที่สามก็จะเข้ามาสวมรอย (เป็นวัฏจักรเช่นนี้ตลอดไป)

ดังนั้นสื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอนจึงเป็นสิ่งที่ขาดมิได้ เพราะมีประโยชน์และความสำคัญอย่างมาก อีกทั้งยังมีความสำคัญต่อผู้เรียนและผู้สอนซึ่ง สามารถสรุปความสำคัญของสื่อการเรียนการสอนได้ (ชัยน์ มุฮัมมัด ซาฮาตะฮ์, มปป. : 178-180; อามีเนาะ มามู, 2543: 39; กรมวิชาการ, 2546: 274; จริยา เหนียนเฉลย, 2546: 17-18) ดังนี้ คือ

1) ผู้สอนสามารถใช้สื่อในการสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนให้น่าสนใจเกิดความสนุกสนาน ช่วยสร้างบรรยากาศที่แปลกใหม่ให้กับผู้เรียนให้มีเจตคติที่ดีกับบทเรียนยิ่งขึ้นและไม่เกิดความเบื่อหน่ายในการเรียนการสอน ซึ่งในข้อนี้สอดคล้องกับหะดีษของท่านศาสดา ﷺ ที่เล่าโดย อบีวาอิล ว่า

:))

:

ﷺ

1((

ความว่า “ปรากฏว่า अबดุลลอฮฺ (บุตรมัศอูด) ได้เคยให้การอบรมสั่งสอนประชาชนทุกวันพฤหัสบดี ต่อมาได้มีชายผู้หนึ่งกล่าวแก่เขาว่า: โอ้บิดาของ अबดุลเราะฮฺมาน ความจริงข้าพเจ้ามีความประสงค์ให้ท่านอบรมสั่งสอนพวกเราทุกวัน ท่าน अबดุลลอฮฺ ได้กล่าวว่า: โปรดรับทราบความจริง ข้าพเจ้าไม่อาจทำอย่างนั้นได้ เพราะข้าพเจ้าไม่ต้องการให้พวกท่านเกิดความเบื่อหน่าย และความจริงข้าพเจ้าได้แบ่งเวลาที่ใช้ในการอบรมเป็นเวลา ก็เพราะท่านนบี ﷺ ได้เคยแบ่งเวลาให้การอบรมแก่เรา เป็นเวลา เพราะกลัวพวกเราจะเบื่อ”

¹ หะดีษบันทึกโดย บุคอรี, 1987 หะดีษหมายเลข 70; มุสลิม, 1972 หะดีษหมายเลข 7305; และดิรมีซี, 1983 หะดีษหมายเลข 3092

- 2) กระตุ้นให้ผู้สอนตื่นตัว ในการเตรียมจัดหาหรือผลิตสื่อ เตรียมการในการใช้สื่อ และสร้างสรรค์นวัตกรรมการเรียนการสอนอยู่เสมอ
- 3) สื่อการเรียนการสอนจะเป็นอุปกรณ์และวิธีการที่จะช่วยครูในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น
- 4) ช่วยให้การเรียนการสอนมีความง่ายและประหยัดเวลามากขึ้นและช่วยแบ่งเบาภาระของผู้สอนในการเตรียมเนื้อหา
- 5) สื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอนจะช่วยแก้ปัญหาความด้อยประสิทธิภาพของผู้สอน เพราะผู้สอนจะได้เห็นตัวอย่างการสอน รูปแบบการนำเสนอบทเรียน สามารถนำมาเป็นแนวคิดในการพัฒนาตัวเองในการจัดการเรียนการสอนต่อไป
- 6) ช่วยให้ผู้เรียน สามารถใช้ประโยชน์จากสื่อในทุกขั้นตอนของกระบวนการจัดการเรียนการสอน
- 7) สื่อจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะสื่อช่วยอธิบายบทเรียนที่มีความยุ่งยากซับซ้อน ยากต่อการทำความเข้าใจให้ผู้เรียน ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจง่ายขึ้นและเร็วขึ้น รวมทั้งยังลดข้อจำกัดต่างๆ ให้น้อยลงด้วย
- 8) สามารถทำสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมได้ ทำสิ่งทีเร็วให้ช้าลงได้ และทำสิ่งทีช้าให้เร็วได้ อีกทั้งยังสามารถศึกษาอดีตได้
- 9) ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้เรื่องราวใกล้ตัวได้ ช่วยกระตุ้นผู้เรียนให้เรียนรู้ด้วยความสนใจ และทำให้ผู้เรียนไม่เกิดความเบื่อหน่าย เกิดความประทับใจแก่ผู้เรียน อีกทั้งยังเกิดความคงทนในการเรียนรู้
- 10) สื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอนจะช่วยกระตุ้นให้สัมผัสต่างๆของผู้เรียนทำงานรับรู้ข้อมูลได้ดีกว่า
- 11) ช่วยถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดเห็นระหว่างครูและนักเรียน
- 12) สร้างความเข้าใจในเรื่องราวได้เร็วขึ้น สามารถเรียนรู้ได้มากขึ้น และจำได้อย่างถาวร
- 13) ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ก่อให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการเรียนการสอน
- 14) ทำให้รู้จักการอภิปราย แสดงความคิดเห็น ส่งเสริมการคิดและการแก้ปัญหาในกระบวนการเรียนการสอน
- 15) ช่วยแก้ปัญหาระหว่างบุคคล การจัดการเรียนการสอนโดยใช้สื่อในการเรียนการสอนรายบุคคล ประสิทธิภาพจะเป็นสิ่งช่วยแก้ปัญหาความแตกต่างระหว่างบุคคลได้เป็นอย่างดี

- 16) ช่วยให้ผู้เรียนสามารถรู้ทันโลกทันเหตุการณ์
- 17) ช่วยให้ผู้เรียนมีการพัฒนาทักษะทางภาษาได้ดียิ่งขึ้น
- 18) ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง สร้างนิสัยรักการอ่าน ใฝ่รู้ใฝ่ศึกษา เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

ความจริงอีกประการหนึ่งที่ทุกคนต้องยอมรับก็คือว่า ทุกครั้งที่ผู้สอนใช้สื่อและนวัตกรรมการสอนเพิ่มขึ้น ก็จะช่วยให้การทำงานของประสาทการรับรู้เพิ่มขึ้นด้วย ซึ่งจะมีผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นอย่างมาก

สื่อการเรียนการสอนเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การสอนของครูและความเข้าใจของผู้เรียนง่ายขึ้น ดังนั้นการใช้สื่อในการเรียนการสอนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการทำให้การเรียนการสอนนั้นเกิดความง่ายสะดวกยิ่งขึ้นซึ่งเป็นการกระทำที่สอดคล้องกับคำกล่าวของท่านศาสดา ﷺ ที่ได้กล่าวว่า

1((...))

ความว่า “พวกเจ้าจงทำให้ง่าย และอย่าได้ทำให้ยาก...”

ดังนั้นในการเรียนการสอนที่มีสื่อประกอบการเรียนการสอนประกอบด้วยนั้น สื่อที่ใช้ก็ควรมีความสะดวกและใช้ได้ง่ายด้วย

ในส่วนของสื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอนนี้ วีระศักดิ์ รัชย์โพธิวงศ์ (2544: 15) ก็ได้เสนอไว้อีกว่า งานวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน เป็นงานสำคัญสำหรับผู้บริหารโรงเรียนที่จะต้องจัดหาวัสดุและสื่อต่างๆ ให้เพียงพอกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู ส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูผลิตและใช้สื่อได้อย่างคุ้มค่า มีการประเมินผลการใช้สื่อ พร้อมทั้งแสวงหาแหล่งความรู้และวิทยาการในท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความสามารถและเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง

2.2.3.2 ประเภทของสื่อการเรียนการสอน

สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา ซึ่งมีทั้งคน สัตว์ สิ่งของ สถานที่ เหตุการณ์หรือความคิดนั้น จัดเป็นสื่อการเรียนรู้ทั้งสิ้น เพราะผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากสิ่งนั้น ๆ ได้ดีขึ้น ซึ่งปรากฏมีโครงการบูรณาการหลายๆโครงการ ได้นำสิ่งต่างๆรอบๆตัวเรามาใช้เป็นสื่อในการสอนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และ

¹ หะดีษบันทึกโดย บุคอรี, 1987 หะดีษหมายเลข 69 ;และมุสลิม, 1972 หะดีษหมายเลข 4626

เข้าใจได้ง่ายขึ้น ดังโองการหนึ่งในสุเราะฮ์อัลฆอซียะฮ์ ที่ได้หยิบยก สัตว์และสิ่งของมาเป็นสื่อการ
สอนให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจว่า

﴾

) ﴿

(18-17

ความว่า“พวกเขาไม่พิจารณาคุณูฐดอกหรือว่ามันถูกบังเกิดมาอย่างไร และ
(ไม่พิจารณาคุณู) ท้องฟ้าบ้างหรือว่ามันถูกยกให้สูงขึ้นได้อย่างไรและ (ไม่
พิจารณาคุณู) ภูเขาบ้างหรือว่ามันถูกปักตั้งไว้อย่างไร และ (ไม่พิจารณาคุณู)
แผ่นดินบ้างหรือว่ามันถูกแผ่ลาดไว้อย่างไร” (สุเราะฮ์อัลฆอซียะฮ์: 17-20)

จากโองการดังกล่าวจะเห็นได้ถึงความสำคัญของสื่อที่สามารถหยิบยกมาใช้ได้จาก
หลายๆสิ่งเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น

ดังนั้นสื่อการเรียนรู้ทั้งหลายจึงสามารถจัดแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ กันได้
(ชัยน์ มุฮัมมัด ชาฮาดะฮ์, มปป. : 182-187; นิตยา มัสเาะ, 2545: 28 อ้างจาก ไชยศ เรื่องสุวรรณ,
2526: 141; กรมวิชาการ, 2546: 275-276; จริยา เหนียนเฉลย, 2546: 14-15)ดังนี้คือ

1) **สื่อสิ่งพิมพ์** หมายถึง สื่อการเรียนรู้ที่ใช้ตัวหนังสือทั้งที่เป็นตัวเขียนหรือ
ตัวพิมพ์ เรียบเรียงสาระความรู้ต่าง ๆ เข้าเป็นเล่ม สื่อสิ่งพิมพ์ ประกอบด้วย

- ก. หนังสือ ได้แก่ หนังสือเรียน หนังสืออ่านประกอบ หรือหนังสือวิชาการ
- ข. หนังสือพิมพ์
- ค. วารสาร จุลสาร นิตยสาร
- ง. แผ่นภาพ แผ่นพับ แผ่นปลิว ฯลฯ

2) **สื่ออิเล็กทรอนิกส์** หมายถึง สื่อการเรียนรู้ที่ผลิตขึ้นเพื่อใช้ร่วมกับอุปกรณ์ที่ใช้
ไฟฟ้า ได้แก่

ก. สื่อที่ให้ทั้งภาพและเสียง ได้แก่ รายการโทรทัศน์ รายการวิทยุทัศน์ ภาพยนตร์
ฟิล์มภาพยนตร์ เป็นต้น

ข. สื่อที่ให้เสียง ได้แก่ รายการวิทยุกระจายเสียง แถบบันทึกเสียง ม้วนเทป
แผ่นเสียง เป็นต้น

ค. สื่อคอมพิวเตอร์ ซีดี, ซีดีรอม, วีซีดี

ง. สื่อนำเสนอ ได้แก่ ภาพโปร่งแสง ภาพทึบแสง ภาพสไลด์ เป็นต้น

ดังนั้น การได้ยิน หมายถึง การได้รับความรู้ที่ผู้อื่นค้นหาได้ ส่วนการเห็น หมายถึง สิ่งที่เพิ่มพูนขึ้นมาได้ด้วยการสังเกต และหัวใจ (สำนึกคิด) ก็คือการคัดเลือกสิ่งที่ไม่ดีและความไม่บริสุทธิ์ของมันออก และการค้นหาสิ่งที่ดีที่สุดก็เป็นผลมาจากสิ่งทั้งสาม และพลังทั้งสามนี้ (การได้ยิน การเห็น และหัวใจ) เมื่อมันต่างสนับสนุนซึ่งกันและกันแล้ว ความรู้ความเข้าใจก็จะเกิดขึ้น ซึ่งเป็นความรู้ที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงอำนวยประโยชน์ให้กับมนุษยชาติ จะเห็นได้ว่าการได้ยิน การเห็น และหัวใจ(สำนึกคิด)เป็นเครื่องมือของสื่อที่สำคัญที่สุด ดังนั้น สื่อที่ดีที่สุดก็น่าจะเป็นสื่อที่ต้องใช้องค์ประกอบของ 3 สิ่งดังกล่าว คือ การได้ยิน การเห็น และหัวใจ (สำนึกคิด) ด้วย

2.2.3.3 การเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน

สื่อเพื่อการเรียนรู้นั้นมีหลายประเภท แต่ละประเภทมีคุณสมบัติและลักษณะการนำไปใช้แตกต่างกัน รวมทั้งมีข้อจำกัดในการใช้ไม่เหมือนกันด้วย ในการใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้นั้น ครูผู้สอนต้องคำนึงว่าสื่อที่มีความเหมาะสมในการนำไปใช้มีน้อยเพียงใด ดังที่ อัล บัฆดาดี(อ้างถึงใน อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2546:62) ได้กล่าวไว้ว่า การใช้สื่อการสอนนั้นจะต้องให้สอดคล้องกับนักเรียน ดังนั้นความเหมาะสมและความสอดคล้องของสื่อกับผู้เรียนจึงเป็นส่วนหนึ่งของหลักเกณฑ์ในการเลือกใช้สื่อ ซึ่งหลักเกณฑ์และข้อควรคำนึงในการเลือกใช้สื่อการสอนนั้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544: 39, 2546: 13; ถวัลย์ มาศจรัส, 2545: 104; กรมวิชาการ, 2546: 276-277; จริยา เหนียนเฉลย, 2546: 18-19; หลักสูตรอิสลามศึกษาปริญญาตรี, 2547: 24) มีดังนี้ คือ

- 1) มีความสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายและเนื้อหา
- 2) ความหลากหลายทั้งสื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยี และสื่ออื่นๆ
- 3) ความเหมาะสม สื่อที่จะใช้นั้นต้องมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับเนื้อหา ผู้เรียนและวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน
- 4) ความถูกต้อง สื่อที่จะใช้นั้นต้องช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจข้อสรุปได้อย่างถูกต้อง
- 5) ความเข้าใจ จะต้องช่วยให้ผู้เรียนรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล และให้ข้อมูลที่ถูกต้อง
- 6) ประสิทธิภาพที่ได้รับ สื่อที่จะใช้นั้นต้องช่วยเพิ่มพูนประสบการณ์แก่นักเรียน
- 7) ต้องเหมาะสมกับวัย ระดับชั้นจำนวนนักเรียน ความสามารถ ความสนใจ รวมทั้งทักษะและรูปแบบการเรียนของผู้เรียน
- 8) มีความเหมาะสมกับทัศนคติและทักษะของผู้สอนและมีความสะดวกในการใช้งาน

9) ใช้การได้ดี มีความน่าสนใจและมีคุณภาพทางด้านการผลิตในแง่ที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนรู้

10) มีความประหยัด คำนึงกับราคาและการลงทุนในการผลิตและการนำมาใช้

11) สื่อนั้นต้องช่วยให้ผู้เรียนร่วมกิจกรรมตามที่ครูต้องการ

12) ระยะเวลาในการเสนอสื่อการเรียนการสอนต้องมีความเหมาะสม

13) สื่อนั้นควรช่วยเสนอแนะกิจกรรมอื่นๆที่นักเรียนอาจปฏิบัติเพิ่มเติมได้ และกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง ลึกซึ้งและต่อเนื่องตลอดเวลา

ข้อควรคำนึงในการเลือกใช้สื่อการเรียนรู้อันสำคัญที่สุดคือ ผู้สอนพึงศึกษาและเลือกใช้ให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้แท้จริง

อย่างไรก็ตามสิ่งที่ผู้ใช้สื่อพึงปรากฏก่อนการนำสื่อไปใช้นั้นก็คือแนวคิดเบื้องต้นในการนำสื่อไปใช้ซึ่ง ชัยน์ มุฮัมมัด ซาฮาเดฮ์ (มปป. : 180-182) ได้กล่าวว่าถึงในส่วนตรงนี้ว่า การเลือกใช้สื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอนนั้น มีแนวคิดเบื้องต้นก่อนที่จะเลือกใช้ ดังนี้คือ

1. ผู้สอนต้องมีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับสื่อและนวัตกรรมที่นำมาใช้ ควรศึกษาถึงคุณลักษณะและคุณสมบัติข้อดีข้อเสียต่างๆของสื่อ และประโยชน์ทางการศึกษาที่จะได้รับจากสื่อและนวัตกรรมประเภทนั้น

2. ผู้สอนต้องมีความรู้ความเข้าใจในการเลือกใช้สื่อและนวัตกรรมให้เหมาะสมกับวิชาที่สอน และเข้าใจวิธีใช้สื่อประเภทนั้นๆ เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาการใช้สื่อในขณะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

3. ผู้สอนต้องมีความมั่นใจว่าสื่อที่นำมาใช้นั้นจะช่วยให้เกิดผลการศึกษาของผู้เรียนดีขึ้นและสามารถทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

4. ผู้สอนจะต้องแน่ใจว่าสื่อที่นำมาใช้มีคุณค่าทางการจัดการศึกษาแน่นอนและต้องคำนึงถึงความประหยัด จะต้องแบ่งเบาภาระของผู้สอนทั้งค่าใช้จ่ายและเวลา

5. สื่อที่นำมาใช้ต้องทำให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนดีขึ้น มีความชัดเจน ไม่คลุมเครือ

6. ควรมีการเตรียมความพร้อมก่อนการใช้สื่อนวัตกรรมให้พร้อม

7. ผู้สอนและผู้เรียนต้องมีการตอบสนองที่ดีต่อสื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอนขณะที่มีการนำเสนอ

8. ผู้สอนควรมีการประเมินผลของสื่ออย่างต่อเนื่องทั้งก่อนใช้และหลังใช้ เพื่อประเมินผลประโยชน์ที่ผู้เรียนได้รับจากการใช้สื่อ และการประเมินต้องใช้วิธีการที่หลากหลายเพื่อให้ได้รับผลที่ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด

เมื่อมีหลักเกณฑ์และข้อควรคำนึงเบื้องต้นแล้วก็จะนำไปสู่ขั้นของการใช้ซึ่งอาจแบ่งเป็นขั้นตอนได้ (วราวุธ ลิ้มประเสริฐ, 2539: 8) ดังนี้ คือ

1. ขั้นเตรียม

2.1 เตรียมห้องเรียนหรือสถานที่ให้เหมาะสมกับสื่อการสอนที่จะใช้สอน

2.2 ครูควรทดลองใช้สื่อการสอนก่อน ว่าได้ผลตรงตามจุดประสงค์ของเนื้อหาในบทเรียนหรือไม่

2.3 เตรียมนักเรียนให้มีความเข้าใจจุดมุ่งหมายของการใช้สื่อการสอน วิธีการใช้ ตลอดจนข้อควรระวัง

2. ขั้นใช้ เป็นการนำสื่อการสอนมาใช้โดยการปฏิบัติตามขั้นตอน วิธีการควรใช้ให้ผู้เรียนได้ใช้สื่อการสอนด้วยตนเองให้มากที่สุด

3. ขั้นการติดตามผลการใช้ เมื่อนักเรียนใช้สื่อการสอนไปแล้วครูควรติดตามผลการเรียนว่านักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจตรงตามจุดประสงค์หรือไม่ การติดตามผลอาจใช้วิธีสังเกต อภิปราย ซักถาม ทำรายงาน ตลอดจนการทดสอบ เป็นต้น

2.2.3.4 การผลิตสื่อการเรียนการสอน

การใช้สื่อการเรียนรู้นี้ให้เป็นไปตามแนวการจัดการเรียนรู้ และพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง สถานศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้ที่มีหน้าที่จัดการศึกษาควรดำเนินการในส่วนของการผลิตสื่อ(วราวุธ ลิ้มประเสริฐ, 2539: 9; กระทรวงศึกษาธิการ, 2544: 39-40, 2546: 14; ถวัลย์ มาศจรัส, 2545: 104-105; หลักสูตรอิสลามศึกษาฟิรฎูฮินญา, 2547: 24-25) ดังต่อไปนี้

1) ศึกษาเนื้อหาสาระและจุดประสงค์ของบทเรียนก่อนการผลิตสื่อทุกครั้ง

2) จัดทำและจัดหาเสขวัสดุสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้เป็นสื่อการเรียนรู

3) ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรูให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน

4) จัดทำและจัดหาสื่อการเรียนรู สำหรับการศึกษาค้นคว้าของผู้เรียน ควรให้นักเรียนเป็นผู้ใช้สื่อให้มากที่สุด และสำหรับเสริมความรู้ของผู้สอน

5) ศึกษาวิธีการเลือก และการใช้สื่อการเรียนรูอย่างมีประสิทธิภาพเหมาะสมและหลากหลาย สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน

6) ทดลองประสิทธิภาพของสื่อการสอนก่อนใช้จริง ว่ามีข้อบกพร่องหรือต้องปรับปรุงส่วนใดบ้าง

7) ศึกษาวิธีการวิเคราะห์และประเมินคุณภาพมาตรฐานสื่อการเรียนรู้ที่จัดทำขึ้นเอง และที่เลือกนำมาใช้ประกอบการเรียนรู้ โดยมีการวิเคราะห์และประเมิน สื่อการเรียนรู้ที่ใช้นั้นอย่างสม่ำเสมอ

8) จัดหาหรือจัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ ศูนย์สื่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในสถานศึกษาและในชุมชน เพื่อการศึกษา ค้นคว้า แลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้และพัฒนาสื่อการเรียนรู้

9) จัดให้มีเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างสถานศึกษา ท้องถิ่น ชุมชน และสังคม

10) ผลิตให้พอกับการใช้ โดยคำนึงถึงจำนวนกลุ่มนักเรียนและสามารถเก็บรักษาให้อยู่คงทนนานที่สุด

11) จัดให้มีการกำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานเกี่ยวกับสื่อและการใช้สื่อการเรียนรู้เป็นระยะ

ในส่วนของการผลิตสื่อจำเป็นต้องใช้ความคิดและการวางแผนอย่างมีระบบ ซึ่งจะต้องทำเป็นขั้นตอน และขั้นตอนการผลิตสามารถแบ่งเป็นขั้นตอนได้ดังนี้ คือ

1) ขั้นวางแผน เริ่มจากความคิด กำหนดวัตถุประสงค์ ขอความช่วยเหลือ จัดทำโครงเรื่อง จัดทำลำดับเรื่องราว เลือกชนิดของสื่อ เขียนรายละเอียดของเรื่องย่อๆ เขียนสคริปต์ จัดทำรายละเอียดของงาน ตามลำดับ

2) ขั้นการผลิต ขั้นแรกคือการถ่ายทำหรือสร้างอุปกรณ์ ขึ้นต่อมาก็คือ การนำเอาสื่อที่สร้างขึ้นมาจัดเรียงตามลำดับ และขั้นสุดท้ายคือ การเตรียมเขียนคู่มือประกอบการใช้

3) ขั้นติดตามผล คือการนำไปใช้ โดยสำรวจสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆที่เกี่ยวข้อง แล้วลองซ้อมดูก่อนและทำการประเมินผล เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด และผู้เรียนจะได้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ได้ตรงตามวัตถุประสงค์ (จรรยา เหนียนเฉลย, 2546: 22-29)

2.2.4 การวัดผลและประเมินผล

การวัดผลและประเมินผลเป็นสิ่งสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนที่ไม่อิงหย่อนไปกว่ากิจกรรมทางวิชาการด้านอื่นๆ เพราะการวัดผลและการประเมินผลนั้นจะทำให้ทราบว่า

เรียนการสอนที่ดำเนินการลู่วงมา บรรลุจุดมุ่งหมายหรือได้ผลมากน้อยเพียงใด ดังนั้น สิ่งที่ต้องรับรู้และต้องทำความเข้าใจเป็นลำดับแรกก็คือ ความหมายของการวัดและการประเมินผล

การวัดผลคือ กระบวนการที่จะค้นหาหรือตรวจสอบ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงปริมาณ และคุณภาพ ที่มีความหมายแทนพฤติกรรมหรือคุณลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะบ่งชี้ผลผลิต หรือคุณลักษณะที่วัดได้จากเครื่องมือวัดผลประเภทใดประเภทหนึ่งหรือหลายๆประเภทประกอบกันอย่างมีระบบ ซึ่งการวัดผลนั้นอาศัยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้ได้มาซึ่งปริมาณหรือตัวเลขตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ การวัดผลทางการศึกษาก็เป็นกระบวนการที่พยายามระบุระดับของลักษณะในตัวบุคคลหรือสิ่งของตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ โดยประกอบด้วยมาตรการวัด เครื่องมือ และหน่วยการวัด

การประเมินคือ กระบวนการรวบรวมข้อมูลและจัดเตรียมข้อมูลให้เป็นประโยชน์ ในการตัดสินใจกระทำกับวัตถุประสงค์ หรือการตัดสินใจคุณค่าของสิ่งที่วัดได้จากสิ่งต่างๆที่ทำการประเมินซึ่งพิจารณาจากผลของการวัดด้านต่างๆและพิจารณาหลักฐานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนมีการใช้วิจารณญาณและความรู้สึคนึกคิดของผู้ประเมินมาประกอบการตัดสินใจ อีกทั้งเป้าหมายสูงสุดของการทดสอบ การได้ค่าคะแนนที่ถูกต้องแม่นยำ ซึ่งจะต้องควบคุมความคลาดเคลื่อน โดยการลดอิทธิพลของตัวแปรแทรกซ้อนต่างๆ ที่กระทบต่อภาวะการทดสอบให้เหลือน้อยที่สุด (ชัยน์ มุฮัมมัด ซาฮาดะฮ์, มปป. : 191; เกษมศักดิ์ เรืองโกศล, 2541: 23-24; ยาวดี วิบูลย์ศรี, 2545: 5-9)

ดังนั้น การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน หมายถึง การประเมินการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลที่ได้รับการพัฒนาทางการศึกษาที่เกิดขึ้นหลังจากการจัดการศึกษาซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญของการจัดการเพื่อที่จะทราบว่า การจัดการเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายหรือไม่ ประสพผลสำเร็จเพียงใด และหลังจากได้รับการประเมินแล้วจะมีการนำข้อมูลที่ได้มาเป็นผลสะท้อนเพื่อแก้ไขกระบวนการให้เหมาะสม

คำกล่าวของนิตยา มัสเยาะ (2545: 31) ยังเป็นส่วนเสริมอีกว่า การวัดและการประเมินผลนั้นจะได้รายละเอียดหลายด้าน ถ้าจะทำให้การวัดผลเกิดคุณค่า ก็ต้องนำผลที่ได้ทั้งหมดมาพิจารณาสรุปหรือประเมินผล การประเมินผลจะถูกต้องเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับการวัดผลเป็นประการสำคัญ กล่าวคือถ้าผลการวัดถูกต้อง การประเมินผลมักเชื่อถือได้และตรงกับความจริงในทางตรงกันข้าม ถ้าการวัดผลผิดพลาดการประเมินผลย่อมผิดพลาด ทั้งการวัดผลและการประเมินผลจึงสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันอย่างมากจนในบางครั้งใช้คำทั้งสองแทนกันได้

3. กำหนดลักษณะข้อมูลที่ต้องการ
4. พิจารณาและกำหนดเครื่องมือปริมาณ และเวลาวัด
5. รวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือที่เตรียมไว้
6. วิเคราะห์ข้อมูล
7. รวบรวมผลการวัดเพื่อนำผลมาเป็นแนวทางแก้ไขพัฒนาจุดอ่อนจุดแข็งของระบบ ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของนักเรียน หลักสูตร กิจกรรมการจัดการเรียนการสอน กระบวนการเหล่านี้เรียกว่า กระบวนการประเมินผล

จากความหมายและกระบวนการของการวัดและการประเมินผลทำให้เข้าใจได้ว่าการวัดผลและการประเมินผลมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. พิจารณาหาจุดเด่นจุดด้อยของผู้เรียน องค์กร ประกอบ เนื้อหา จุดประสงค์ กิจกรรม วิธีสอนและการประเมินผลหลักสูตร เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพัฒนาต่อไป
2. ศึกษาพัฒนาการของผู้เรียนในทุกๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจำหรือทักษะ เพื่อจัดตำแหน่งของผู้เรียนให้เหมาะสม
3. เพื่อเปรียบเทียบพัฒนาการของผู้เรียนด้านพุทธิพิสัย เจตพิสัยและทักษะพิสัย เพื่อหาข้อบกพร่อง จุดเด่นจุดด้อยของการเรียนรู้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้สอนสามารถหาทางป้องกัน แก้ไข และปรับปรุงต่อไป
4. ช่วยให้โรงเรียนได้รับรู้ถึงอุปสรรคและปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นอย่างแท้จริง และหาทางแก้ไขปรับปรุง
5. การวัดผลและประเมินผลจะช่วยให้สามารถรับรู้ถึงประเด็นปัญหาทางสังคม และจิตใจของผู้เรียน เพื่อที่ครูและทางโรงเรียนจะได้หาทางช่วยเหลือต่อไป
6. การประเมินผลจะเป็นตัวช่วยในการกำจัดอุปสรรคและปัญหาที่คอยขัดขวางความสำเร็จ
7. การวัดผลและประเมินผลจะช่วยให้สามารถรับทราบถึงความต้องการ ความถนัด ความสามารถและความพร้อมของผู้เรียน ซึ่งจะมีส่วนช่วยให้การจัดการเรียนการสอนประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น
8. การวัดผลและประเมินผลจะช่วยให้ได้รับข้อมูลที่ถูกต้องซึ่งจะนำไปสู่การจัดทำและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม

อย่างไรก็ตาม นิตยา มัสเยาะ (2545: 31) ยังได้เจาะลึกเข้าไปในส่วนของการวัดและการประเมินผลในโรงเรียนว่ามีวัตถุประสงค์อีก 2 ประการคือปรับปรุงการเรียนการสอนและประเมินผลเพื่อตัดสินใจการเรียน การประเมินผลเพื่อปรับปรุง การเรียนการสอนนั้นก็เพื่อจะได้ทราบ

ความสามารถของผู้เรียน ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์หลัก ข้อมูลที่ได้มา จะนำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่วนการ ประเมินผลเพื่อตัดสินนั้นเป็นการวัดผลการสอบปลายปีเพื่อพิจารณาในการสอบว่า ผ่านหรือไม่ผ่าน สถานศึกษาในฐานะผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษานั้น ต้องจัดทำหลักเกณฑ์และ แนวปฏิบัติในการวัดผลและประเมินผลการเรียนของสถานศึกษา เพื่อให้บุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ถือปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งสถานศึกษาต้องมีผลการเรียนรู้ของผู้เรียนจากการประเมินทั้งในระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา และระดับเขตพื้นที่การศึกษา ตลอดจนการประเมินภายนอก เพื่อใช้เป็นข้อมูลใน การประเมินความมั่นใจเกี่ยวกับคุณธรรมของผู้เรียน แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544: 40-42, 2546: 14; ถวัล มาศจรัส, 2545:105) ดังนี้ คือ

1. การวัดและประเมินผลระดับชั้นเรียน มีจุดหมายสำคัญคือ มุ่งหาคำตอบว่า ผู้เรียนมีความก้าวหน้าทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์ อันเป็นผลเนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือไม่/เพียงใด ดังนั้น การวัดและประเมินจึงต้องใช้ วิธีการที่หลากหลาย เน้นการปฏิบัติให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ กระบวนการ เรียนรู้ของผู้เรียนและสามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่องควบคู่ไปในกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยประเมินความประพฤติ พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และผลงานจากโครงการหรือ แฟ้มสะสมผลงาน ผู้ใช้ผลการประเมินในระดับชั้นเรียนที่สำคัญ คือตัวผู้เรียน ผู้สอนและพ่อแม่ ผู้ปกครอง จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย วิธีการ และค้นหาข้อมูลเกณฑ์ต่างๆ ที่จะ สะท้อนให้เห็นภาพสัมฤทธิ์ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนจะทราบระดับความก้าวหน้า ความสำเร็จของตน ครู ผู้สอนจะเข้าใจความต้องการของผู้เรียนแต่ละคนแต่ละกลุ่มสามารถให้ ระดับคะแนนหรือจัดกลุ่มผู้เรียน รวมทั้งประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของตนเอง ได้ ขณะที่พ่อแม่ ผู้ปกครอง จะได้ทราบระดับความสำเร็จของผู้เรียน

2. การประเมินผลระดับสถานศึกษา เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้า ด้านการเรียนรู้เป็นรายชั้นปี และช่วงชั้น สถานศึกษานำข้อมูลที่ได้นี้ไปใช้เป็นแนวทางในการ ปรับปรุง พัฒนาการเรียนการสอนและคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้ รวมทั้งนำผลการประเมินรายช่วงชั้น ไปพิจารณาตัดสินการเลื่อนช่วงชั้น กรณีผู้เรียนไม่ผ่าน มาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระต่าง ๆ สถานศึกษาต้องจัดให้มีการเรียนการสอนซ่อมเสริม และ จัดให้มีการประเมินผลการเรียนรู้ด้วย

3. การประเมินคุณภาพระดับเขตพื้นที่หรือระดับชาติ สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนที่เรียนในปีสุดท้ายของแต่ละช่วงชั้น เข้ารับการประเมินคุณภาพระดับเขตพื้นที่หรือระดับชาติ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่สำคัญ ตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดต่อไป ข้อมูลที่ได้จากการประเมิน จะนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน และคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษาแต่ละแห่ง

ดังที่ทราบมาแล้วว่า การวัดผลและการประเมินผลเป็นการดูแลผลลัพธ์ของการจัดกระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบ ว่าผู้เรียนได้ความรู้ เกิดทักษะ เจตคติ มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามที่พึงประสงค์หรือไม่ ซึ่งการวัดผลและการประเมินผลก็จะให้คำตอบที่ชัดเจนในกระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านมา ดังนั้นการประเมินผลจะต้องมีหลักการ ขั้นตอนที่ชัดเจน ต้องให้บุคคลหลายฝ่ายมีส่วนร่วมในการประเมินรวมทั้งนักเรียนด้วย ต้องให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียน เพื่อจะได้นำไปสู่การพัฒนาความก้าวหน้าของผู้เรียนต่อไป การวัดและประเมินผลนั้นมีหลายวิธี ดังนั้นสถานศึกษา ผู้สอนสามารถเลือกใช้ให้สอดคล้องกับมาตรฐานสาระการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ที่ดำเนินการจัดการเรียนรู้แต่ละครั้ง ซึ่งวิธีการเหล่านั้นสามารถเลือกใช้ได้ตามความเหมาะสม (สุชิน เพ็ชรภักดิ์, 2544: 217-218; สำลี รักษุทธิ และคณะ, 2545: 123) ดังนี้ คือ

1. การประเมินตามสภาพความเป็นจริง (Authentic Assessment)

การประเมินวิธีนี้เป็นการประเมินที่สามารถจะตรวจสอบทักษะ เชาว์ปัญญา ไหวพริบ กระบวนการ คุณธรรมจริยธรรม ความรับผิดชอบระเบียบวินัย ผลงาน ชิ้นงาน ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมได้(ค่อนข้าง)จริง ดังเช่นที่ท่านนบี ได้ทำการประเมินกับชายคนหนึ่งซึ่งเดินเข้ามาละหมาดในมัสยิด ขณะที่ท่านนบี ﷺ กำลังนั่งอยู่ด้านใน เมื่อชายคนนั้นละหมาดเสร็จก็ให้สลามแก่ท่านนบี ท่านนบีรับสลามแล้วท่านก็ให้ชายคนนั้นกลับไปละหมาดใหม่ ชายคนนั้นจึงไปละหมาด เมื่อละหมาดเสร็จนบีก็ให้กลับไปละหมาดอีก ท่านทำเช่นนั้น 3 ครั้ง ชายคนนั้นจึงบอกกับท่านนบีให้สอนวิธีการละหมาดแก่เขา ท่านนบีจึงสอนวิธีที่ถูกต้องให้ แล้วกล่าวว่า “หากท่านทำเช่นนี้ การละหมาดของท่านจะสมบูรณ์”¹

การประเมินดังกล่าวจะพิจารณาจากสภาพการปฏิบัติจริง เกณฑ์การประเมินจึงอยู่ในข่ายของความเข้าใจเนื้อหา กระบวนการทำงาน การแก้ปัญหา ทักษะกระบวนการ เทคนิคการตัดสินใจ ภาวะผู้นำ กระบวนการจัดกระทำข้อมูล การบูรณาการ การเชื่อมโยง ทักษะการใช้ภาษา ประสิทธิภาพการนำเสนอ และประสิทธิภาพมวลรวม

¹ บันทึกหะดีษโดย บุคอรีห์, หะดีษหมายเลข 109

2. การประเมินโดยใช้แฟ้มสะสมงาน (Portfolio)

การประเมินโดยใช้แฟ้มสะสมผลงานเป็นการเก็บรวบรวมเอกสารหลักฐานเกี่ยวกับผลงานของผู้เรียนที่บ่งบอกถึงความสำเร็จ ผลสัมฤทธิ์เชิงสมรรถนะเฉพาะด้านที่ได้มีการคัดสรรมาแล้ว แฟ้มสะสมงานเป็นตัวอย่างชี้ถึงสมรรถนะจุดเด่น จุดด้อย ความสำเร็จ ความสามารถและพัฒนาการของผู้เรียนเป็นคำตอบให้รู้ว่าผู้เรียนอยู่จุดไหน ผลงานจะกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้ตนเอง คุรุรู้จักสภาพจริงของนักเรียน เพื่อจะเป็นข้อมูลในการพัฒนาผู้เรียนต่อไป

3. การประเมินตนเอง (Self Assessment)

การประเมินตนเอง เป็นการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินตนเอง เพื่อเขาจะได้รวบรวมความคิด ความรู้สึก ผลงานของตนให้คนอื่น ๆ ได้รับความรู้ ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้คนอื่นได้มีส่วนร่วมวิพากษ์วิจารณ์ผลงานของเขา ซึ่งจะนำไปสู่ความภาคภูมิใจ หรือแก้ไขตนเองต่อไป

4. การประเมินกระบวนการกลุ่ม

กระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานมุ่งเน้นพัฒนาให้นักเรียนรู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม เข้าใจกระบวนการกลุ่ม ทำงานเป็นกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงต้องมีการประเมินกระบวนการกลุ่มเพื่อเป็นข้อมูลให้ผู้เรียนได้นำไปพัฒนากระบวนการกลุ่มต่อไป

5. การประเมินโดยกลุ่มเพื่อน

กระบวนการเรียนรู้ควรให้กลุ่มเพื่อนประเมินกันเองด้วย เพราะเพื่อนหรือนักเรียนนั้นจะเข้าใจและรู้สภาพของกันและกันได้ดีกว่าบุคคลกลุ่มอื่น ซึ่งในการประเมินโดยกลุ่มเพื่อนมีเกณฑ์การพิจารณาคือ ความคิดสร้างสรรค์ คุณธรรมจริยธรรม ระเบียบวินัย ความมีน้ำใจต่อกลุ่มเพื่อน การช่วยเหลือกลุ่ม สักยภาพในการทำงาน ตรงต่อเวลา การเคารพสิทธิหน้าที่ และการให้เกียรติผู้อื่น

6. การสังเกต

การสังเกตเป็นการประเมินตามสภาพความเป็นจริงอีกประการหนึ่ง เพราะเป็นการประเมินขณะที่ผู้เรียนกำลังเรียนรู้ ซึ่งการสังเกตอาจจะเตรียมการหรือไม่ก็ได้ หรือสังเกตตามกรอบที่กำหนดไว้หรือไม่ต้องมีกรอบก็ได้

7. การสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์เป็นวิธีการที่จะสอบถาม สอบสวนเพื่อให้ได้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับความรู้ พฤติกรรม ทักษะ กระบวนการ ผลงาน ความเป็นไปของผู้เรียน การสัมภาษณ์ถือเป็นวิธีการ

ที่ดีที่สุดที่จะทำให้รู้ว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะที่ท่านไม่ได้สังเกตด้วยตัวเองนั้น หรืออยู่ในเหตุการณ์นั้นๆเป็นอย่างไร ดังที่ท่านนบีได้ปฏิบัติกับบิลาล โดยท่านเรียกบิลาลเข้ามาหา แล้วถามบิลาลว่า

))

1. ((ﷺ

ความว่า “นี่บิลาล ด้วยเหตุผลใดที่ท่านเข้าสวรรค์ก่อนฉัน ฉันได้เข้าไปในสวรรค์เมื่อวาน และได้ยินเสียงท่านอยู่ก่อนหน้าฉันแล้ว” บิลาลจึงกล่าวตอบว่า “โอ้ท่านศาสนทูตแห่งอัลลอฮ์ (ข้ามิได้ทำสิ่งใดหรอก) นอกจากว่าก่อนการอาซานข้าเพียงทำละหมาด สองร็อกอฮัด ก่อนทุกครั้งและเมื่อเสียน้ำละหมาดข้าก็จะรีบเอาน้ำละหมาดทุกครั้ง” ท่านนบีจึงกล่าวว่า “ก็ด้วย (การกระทำดังกล่าว) นั่นเอง”

จากหะดีษดังกล่าวจะเห็นได้ว่าท่านนบีใช้การสัมภาษณ์ในการประเมินการกระทำของบิลาล ซึ่งถือเป็นวิธีการประเมินที่ดีอีกรูปแบบหนึ่ง

8. การเขียนรายงาน

การเขียนรายงานหรือเสนอข้อมูลของตนเอง ด้วยการเขียนรายงานให้ครูหรือผู้ประเมินทราบเกี่ยวกับพฤติกรรมของตนเอง ซึ่งข้อมูลอาจได้มา 2 ลักษณะเหมือนการสัมภาษณ์ เพียงแต่การเขียนรายงานไม่มีคนคอยตั้งคำถามเท่านั้นเอง ดังนั้นข้อมูลที่ได้อาจขึ้นอยู่กับจริยธรรมของผู้รายงานด้วย

แนวการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้อิสลามศึกษา

การวัดและการประเมินผลการจัดการเรียนรู้อิสลามศึกษา คือ กระบวนการตรวจสอบผลการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ความเข้าใจประวัติและความสำคัญของศาสนาอิสลาม และนำมาปฏิบัติเพื่ออยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ด้านเจตคติเกิดความเชื่อมั่นในหลักศรัทธา การทำความดีตามบทบัญญัติอิสลาม และด้านทักษะการประพฤติปฏิบัติตนตามบทบัญญัติอิสลาม และนำไปใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม

¹ บันทึกหะดีษโดย อิบน์ญะษมะฮฺ , หะดีษหมายเลข 1209

การเรียนรู้อิสลามศึกษามุ่งให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ ทั้งด้านความรู้และคุณธรรมอย่างสมดุล โดยมีองค์ประกอบคุณลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ผู้สอนจึงควรวัดและประเมินผลการเรียนเป็น 3 ระยะ ดังนี้

1. การประเมินผลก่อนเรียน

การประเมินผลก่อนเรียน ถูกนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ดังนั้นผู้สอนจึงควรมีข้อมูลพื้นฐานในด้านครอบครัว เศรษฐกิจ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมของชุมชนของผู้เรียนเป็นรายบุคคล ข้อมูลพื้นฐานเหล่านี้จะทำให้ผู้สอนกำหนดรูปแบบและวิธีการประเมินผลก่อนเรียน ได้ดียิ่งขึ้น การดำเนินการประเมินผลก่อนเรียนนี้ทำได้หลากหลายวิธี เช่น การสนทนา การสัมภาษณ์ การอภิปราย การใช้แบบทดสอบ และการสังเกต เพื่อประเมินว่าผู้เรียนมีพื้นฐานความรู้เดิมมากน้อยเพียงไร ถ้าพบว่าผู้เรียนมีความรู้หรือทักษะพื้นฐานไม่เพียงพอ ผู้สอนควรจัดกิจกรรมหรือสอนซ่อมเสริมให้ผู้เรียน ซึ่งจะมีส่วนสำคัญต่อผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และร่วมกิจกรรมในสาระที่จะเรียนรู้ต่อไปได้อย่างมั่นใจ ทั้งนี้ ผู้สอนไม่จำเป็นต้องทำการประเมินผลก่อนเรียนทุกชั่วโมง แต่ควรจะทำการประเมินผลก่อนเรียน เมื่อผู้สอนจะสอนสาระใหม่เท่านั้น

2. การประเมินผลระหว่างเรียน

การประเมินผลระหว่างเรียน คือ การตรวจสอบว่า ผู้เรียนมีการพัฒนาตามความคาดหวังไว้เพียงไร ผู้สอนจึงควรประเมินผู้เรียนตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ โดยประเมินจากการสังเกตการเข้าร่วมกิจกรรม การกล้าแสดงความคิดเห็น ความรับผิดชอบขณะที่ทำงานกลุ่ม ตลอดจน แบบฝึกหัด และการตรวจชิ้นงานของผู้เรียน เพื่อประเมินผลแล้ว ผู้สอนควรนำผลการประเมินไปปรับปรุงการสอนต่อไป

3. การประเมินผลหลังเรียน

การประเมินผลหลังเรียนมีจุดประสงค์สำคัญเพื่อตรวจสอบว่า ผู้เรียนมีความตระหนักและเห็นคุณค่าของสาระที่เรียนรู้ จนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันเป็นกิจนิสัยด้วยความเต็มใจ เกิดความภาคภูมิใจ ผู้สอนจะประเมินได้จากการสังเกต การสอบถามผู้ปกครอง เพื่อนนักเรียน เพื่อนครู และบุคคลอื่น ๆ ในชุมชนของผู้เรียน (กรมวิชาการ, 2546: 285)

ดังนั้นการวัดและการประเมินผลการเรียนควรมีลักษณะที่หลากหลายและให้ความสำคัญกับผู้เรียนในการมีส่วนร่วมประเมินผลการเรียนรู้ของตนเองด้วย เช่น การประเมินตนเอง การประเมินผลจากแฟ้มสะสมผลงานรายบุคคล การสังเกตการปฏิบัติงาน การใช้

แบบทดสอบทางจิตวิทยา และการติดตามผลหลังการเรียนเป็นต้น และด้วยเหตุที่การเรียนรู้และการประเมินผลล้วนแต่เป็นกิจกรรมทางสังคม ซึ่งบุคคลหลายฝ่ายมีบทบาทเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กัน จึงไม่ควรกำหนดมาตรฐานในการวัดและประเมินผลไว้ตายตัวตั้งแต่ที่แรก แต่ควรเปิดโอกาสให้มีการอภิปราย ชักถาม และทำความเข้าใจซึ่งกันและกันเพื่อจะนำไปสู่การเข้าใจตนเองและหาทางพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสม ซึ่งจะดีกว่าการที่จะตัดสินว่าผู้เรียนแต่ละคนมีความบกพร่องหรือล้มเหลวในเรื่องใด ซึ่งจะกลายเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สิทธิศักดิ์ เจ๊ะสารี (2536) ได้ศึกษาเกี่ยวกับประสิทธิภาพการสอนของครูอิสลามศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า

1. ระดับประสิทธิภาพการสอนของครูอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาด้านลักษณะความเป็นครูอยู่ในระดับดี ด้านเทคนิคการสอนอยู่ในระดับปานกลาง ด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนและในชุมชนอยู่ในระดับดี ด้านการใช้อุปกรณ์การสอนอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการวัดและประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง และด้านผลการสอนอยู่ในระดับดี

2. ผลการทดสอบสมมุติฐานปรากฏว่า ครูอิสลามศึกษาที่มีอายุต่างกัน มีประสิทธิภาพการสอนที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในด้านเทคนิคการสอน ด้านการวัดและประเมินผล และด้านผลการสอน นอกจากนี้ไม่พบข้อแตกต่าง ส่วนครูอิสลามศึกษาที่มีระดับการศึกษาสายสามัญ วิชาชีพครูและวิทยาศาสตร์ต่างกันและมีประสบการณ์การสอนต่างกัน ไม่พบความแตกต่าง

3. ปัญหาและอุปสรรคในการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาที่พบจากการวิจัยครั้งนี้ คือ ครูอิสลามศึกษาบางส่วนยังไม่สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่นักเรียนได้ มีเวลาอยู่กับนักเรียนและโรงเรียนน้อย ขาดความมีมนุษยสัมพันธ์ ขาดเทคนิคและความพร้อมในการสอน การใช้ภาษาไทยไม่ดีเท่าที่ควร ขาดอุปกรณ์การสอน ไม่มีความรู้ความสามารถในการวัดและประเมินผลนักเรียนและขาดกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ ปัญหาดังกล่าวได้รับการเสนอแนะจากผู้บริหารโรงเรียนว่า เห็นควรให้มีการจัดการอบรมประชุม สัมมนา ปรับปรุงประสิทธิภาพการเรียนการสอนของครูในทุกๆด้าน ให้มีการนิเทศและติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ ส่งเสริมและให้ความช่วยเหลือด้านอุปกรณ์และงบประมาณตลอดจนเสริมสร้างให้ครูผู้สอนมีความมั่นคงในหน้าที่การงานโดยการบรรจุเป็นข้าราชการ

นุกูล ชูบุญ (2539) ศึกษาเกี่ยวกับ ปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2535 ใน โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เขตการศึกษา 2 พบว่า

1. ปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2535 ในภาพรวมและเป็นรายด้านทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ด้านบุคลากร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านการวัดผล และด้านการจัดกิจกรรมนักเรียน ในภาพรวมมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางโดยมีปัญหาด้านสื่อการเรียนการสอนมากที่สุด

2. บุคลากรที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในเขตการศึกษา 2 มีทัศนคติการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2535 เป็นรายด้านทั้ง 5 ด้าน และในภาพรวม จำแนกตามสถานภาพ และวุฒิทางการศึกษาไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาจำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน บุคลากรเหล่านี้มีทัศนคติต่อปัญหาการใช้หลักสูตร ในด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านการจัดกิจกรรมนักเรียนแตกต่างกัน ส่วนบุคลากร ด้านการวัดผล ประเมินผล และในภาพรวม แตกต่างกัน

3. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2535 ตามทัศนะของบุคลากรในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สรุปได้ว่า ด้านบุคลากร รัฐควรจัดส่งข้าราชการครูมาช่วยสอนให้เพียงพอกับจำนวนนักเรียนและให้ครบทุกรายวิชา ด้านการจัดการเรียนการสอน รัฐควรลดเนื้อหาบางรายวิชาเพื่อให้เหมาะสมกับเวลา และควรจัดอบรมเทคนิควิธีสอนแก่ครูสอนศาสนา ด้านสื่อการเรียนการสอน รัฐควรจัดสรรงบประมาณเพิ่มเติมในการจัดซื้อสื่ออุปกรณ์การสอนและหนังสือประจำห้องสมุดทั้งวิชาสามัญและวิทยาศาสตร์ ด้านการวัดผลประเมินผลรัฐควรจัดฝึกอบรมครูผู้สอนศาสนาในเรื่องการวัดและประเมินผลตามหลักสูตร และด้านการจัดกิจกรรมนักเรียน รัฐควรจัดให้มีศูนย์วิชาการเข้าไปดูแล แนะนำการจัดกิจกรรมนักเรียนตามหลักสูตร หรือจัดฝึกอบรมครูผู้สอนในเรื่องการจัดกิจกรรมต่างๆที่หลักสูตรกำหนด

จรัล กาอินทร์ (2540) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง พบว่า

1. โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นทุกแห่งในอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง จัดให้วิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาเลือกเสรีทุกภาคเรียน รวม 6 วิชา แผนการสอนที่ครูใช้ ครูผู้สอนเป็นผู้จัดทำเองโดยใช้จุดประสงค์การเรียนรู้กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูผู้สอนส่วนใหญ่จัดการเรียนการสอนโดยใช้การบรรยาย ไม่เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วม สื่อการเรียนที่ครูใช้

บ่อยคือหนังสือเรียนและรูปภาพ ซึ่งไม่เร้าความสนใจ ทำให้นักเรียนไม่กระตือรือร้น การวัดและประเมินผลเป็นแบบอิงเกณฑ์ โดยมีการทดสอบระหว่างเรียนและหลังเรียน

2. ปัญหาและความต้องการด้านการพัฒนาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ครูมีปัญหาในระดับมากคือ ขาดสื่อ อุปกรณ์ แหล่งวิทยาการที่จะศึกษาค้นคว้าในการสอน ขาดเทคนิคการสอนที่ดี ขาดวิธีการสอนที่หลากหลาย ขาดงบประมาณในการจัดซื้อสื่อและจัดกิจกรรมเสริม รวมทั้งการจัดสถานที่ บรรยากาศที่ดีในการเรียนการสอน

นักเรียนและผู้ปกครองมีความต้องการพัฒนาในด้านสื่อ อุปกรณ์ การวัด ประเมินผลที่เน้นการปฏิบัติ การไปทัศนศึกษาออกสถานที่ และต้องการให้ครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางจริยธรรม

สมยศ ชัยชนะ (2540) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ สภาพการเรียนการสอนวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนเอกชน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

1. ระดับการใช้/การปฏิบัติ หรือปัญหาที่ประสบกับการใช้หลักสูตรและหนังสือ วิธีการสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อ การวัดและประเมินผล การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และการนิเทศการสอน มีอยู่ในระดับปานกลาง หรือในทุกสภาพการเรียนการสอนครูสอนภาษาไทยได้ใช้ นำมาใช้เป็นบางครั้ง หรือได้ปฏิบัติไม่มากนัก ส่วนปัญหาเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนแต่ละด้านก็มีอยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน

2. จำนวนและปริมาณการใช้อุปกรณ์และสื่อการสอนวิชาภาษาไทย ของโรงเรียนเอกชน แตกต่างกันไปตามประเภทของสื่อ คือสื่อประเภทวัสดุ และประเภทเทคนิควิธีการทั้ง 2 ประเภท มีจำนวนน้อย ในขณะที่ปริมาณความต้องการใช้งานอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนสื่อประเภทอุปกรณ์ ทุกรายการมีจำนวนน้อย ในขณะที่ปริมาณการใช้งานก็อยู่ในระดับน้อยเช่นกัน

3. ผู้ศึกษาได้สังเกตการสอนวิชาภาษาไทยของครูภาษาไทย พบว่า ครูภาษาไทยได้ทำการสอนหรือปฏิบัติตรงตามรายการในแบบสังเกตการสอน ร้อยละ 72.92 ของจำนวนรายการในแบบสังเกต อย่างไรก็ตามจากการสังเกตทำให้ทราบว่า หากครูภาษาไทยรายใดมีประสบการณ์การสอนมานาน จะทำการสอนตรงกับรายการในแบบสังเกตวิธีการสอนมากกว่าครูที่มีประสบการณ์น้อยกว่า รวมถึงสามารถโน้มน้าว ชักจูง ให้นักเรียนเรียนรู้เนื้อหาวิชาได้ดีกว่าด้วย

4. ครูภาษาไทยเห็นว่า การนิเทศงานวิชาการมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะสามารถนำผลจากการนิเทศไปปรับปรุงวิธีการเรียนการสอน การดำเนินงานด้านการเรียนการสอนภายในหมวดวิชาและเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาสภาพการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพได้ แต่หากมีการละเลยการนิเทศงานวิชาการก็จะมีผลในลักษณะตรงกันข้ามได้ นอกจากนี้ยังพบว่า ครูภาษาไทย

ส่วนใหญ่ต้องการรับการนิเทศเกี่ยวกับการสอนและเทคนิคการสอนมากที่สุด เพราะเห็นว่าวิธีการสอนที่สอนอยู่ในปัจจุบันยังไม่เป็นที่พอใจ

เกษมศักดิ์ เริง โกลุม (2541) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ สภาพการเรียนรู้การสอน คอมพิวเตอร์ระดับมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 1 พบว่า อาจารย์ผู้สอนวิชา คอมพิวเตอร์เกือบทั้งหมดจบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากสาขาอื่นที่ไม่ใช่สาขาคอมพิวเตอร์ โดยตรงเป็นส่วนมาก ส่วนใหญ่จากสาขาวิชาเอกคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์

ความคิดเห็นของอาจารย์ และนักเรียนเกี่ยวกับสภาพการเรียนรู้การสอนใน 5 ด้าน มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าสภาพการเรียนรู้การสอนโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอาจารย์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก 2 ด้าน คือ ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ และเครื่องมืออุปกรณ์คอมพิวเตอร์ ส่วนด้านอื่นๆอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับนักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการเรียนรู้การสอนทุกด้าน อยู่ในระดับปานกลาง

ทองธิว ภัยสุณสิน (2541) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การศึกษาสภาพการเรียนรู้การสอน การอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี กลุ่มวิชาธุรกิจค้าปลีก ระหว่างกรมอาชีวศึกษา กับบริษัท ซี.พี.เซเวนอีเลฟเว่น จำกัด พบว่า

ผู้บริหารสถานประกอบการค้าปลีกมีทัศนคติในระดับมากทุกด้าน คือ ด้านการวางแผน การจัดองค์กร การจัดการเรียนรู้และการประเมินผลการเรียน ผู้บริหารสถานศึกษา และครูอาจารย์ที่เกี่ยวข้องมีทัศนคติในระดับมากเฉพาะด้านการจัดองค์กรและการประเมินผลการเรียน นอกนั้นมีทัศนคติในระดับปานกลาง นักเรียนกลุ่มที่ 1 มีทัศนคติในระดับมากทุกด้าน ยกเว้นการจัดองค์กรมีทัศนคติในระดับมากทุกด้าน

สะอาด อุสมมา (2541) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การศึกษาปัญหาการบริหารงานบุคลากรของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในเขตการศึกษา 2 พบว่า

1. ระดับปัญหาการบริหารงานบุคลากรของผู้บริหารโรงเรียน โดยส่วนรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง

2. ผู้บริหารโรงเรียนที่มีประสบการณ์ต่างกัน มีปัญหาการบริหารบุคลากร โดยส่วนรวมและรายด้านต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยที่ผู้บริหารที่มีประสบการณ์ทำงานต่ำกว่า 10 ปี มีปัญหาการบริหารงานบุคลากรมากกว่าผู้บริหารที่มีประสบการณ์ตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป

3. ผู้บริหารโรงเรียนที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน มีปัญหาการบริหารงานบุคลากร โดยส่วนรวมและด้านการให้ได้มาเพื่อสรรหาบุคลากร ด้านการพัฒนาบุคลากร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ด้านความต้องการบุคลากรของหน่วยงาน ด้านการบำรุงรักษา

บุคลากรไว้ในหน่วยงาน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ด้านการให้บริการบุคลากรในหน่วยงาน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยที่ผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี มีปัญหาการบริหารงานบุคลากรมากกว่าผู้บริหารที่มีวุฒิกการศึกษาตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป

ข้อเสนอแนะของผู้บริหารโรงเรียนในการแก้ไขปัญหาการบริหารงานบุคลากรคือ ควรศึกษาสภาพปัญหาความต้องการบุคลากรของหน่วยงานให้ชัดเจน ควรเสนอขออุดหนุนบุคลากรจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนในสาขาที่ขาดแคลน และสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาบุคลากร จะต้องใช้คนให้เหมาะสมกับงาน จะต้องให้เงินเดือนหรือค่าตอบแทนที่เหมาะสมและเป็นธรรม และควรให้บริการอาหาร น้ำดื่มและพาหนะเดินทางแก่บุคลากรอย่างเหมาะสม

สงกรานต์ ไชยลังกา (2542) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การศึกษาสภาพการเรียนการสอน โปรแกรมวิชาอิเล็กทรอนิกส์ ในสถาบันราชภัฏ ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ผู้สอน นักศึกษา และสถานประกอบการ กรณีศึกษา: สถาบันราชภัฏในภาคอีสาน พบว่า

สภาพการเรียนการสอน โปรแกรมวิชาอิเล็กทรอนิกส์ โดยภาพรวมตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ผู้สอน นักศึกษา และสถานประกอบการ มีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนการสอนโปรแกรมวิชาอิเล็กทรอนิกส์ในสถาบันราชภัฏอยู่ในระดับปานกลาง

ผู้บริหารมีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนการสอน โปรแกรมวิชาอิเล็กทรอนิกส์ ในสถาบันราชภัฏ ในด้านหลักสูตร ด้านผู้สอน ด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านวัสดุอุปกรณ์ และโรงฝึกงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ผู้สอนมีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนการสอนโปรแกรมวิชาอิเล็กทรอนิกส์ในสถาบันราชภัฏ ในด้านหลักสูตร ด้านผู้สอน ด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านวัสดุอุปกรณ์และโรงฝึกงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง นักศึกษามีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนการสอนโปรแกรมวิชาอิเล็กทรอนิกส์ในสถาบันราชภัฏ ในด้านหลักสูตร ด้านผู้สอน ด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านวัสดุอุปกรณ์และโรงฝึกงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านสถานประกอบการ มีความคิดเห็นต่อสภาพการเรียนการสอนโปรแกรมวิชาอิเล็กทรอนิกส์ในสถาบันราชภัฏ ในด้านหลักสูตร ด้านผู้สอน ด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านวัสดุอุปกรณ์และโรงฝึกงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

สิทธิเดช ไชยทองพันธ์ (2543) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การศึกษาสภาพการเรียนการสอน วิชาทางด้านคอมพิวเตอร์ สำหรับช่างอุตสาหกรรม ในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สาขาวิชาช่างไฟฟ้าของวิทยาลัยเทคนิค สังกัดกรมอาชีวศึกษา พบว่า

1. สภาพปัจจุบันของการจัดการเรียนการสอนวิชาทางด้านคอมพิวเตอร์ ในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สาขาวิชาช่างไฟฟ้าในวิทยาลัยเทคนิค ส่วนใหญ่ อาจารย์ผู้สอนวิชาคอมพิวเตอร์และนักศึกษาเป็นเพศชาย อาจารย์ผู้สอนส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีแต่ไม่ได้จบทางด้านคอมพิวเตอร์ มีประสบการณ์ในการสอนน้อยและยังมีภาระงานสอนมาก สื่อประกอบการสอนส่วนใหญ่ใช้กระดานไวท์บอร์ด และใช้คู่มือและตำราประกอบการเรียนที่มีจำหน่าย ส่วนโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ที่ใช้ในการเรียนการสอน ที่อาจารย์นิยมใช้สอน ส่วนใหญ่ ได้แก่ Auto CAD, ภาษา Basic, และ Microsoft Word

2. ปัญหาที่พบในการจัดการเรียนการสอนวิชาทางด้านคอมพิวเตอร์ตามความเห็นของครูอาจารย์ผู้สอนและนักศึกษา ได้แก่ จำนวนห้องเรียนห้องปฏิบัติการและเครื่องคอมพิวเตอร์มีไม่เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน ประสิทธิภาพของเครื่องคอมพิวเตอร์ไม่เหมาะสมกับโปรแกรมที่ใช้สอน ผู้เรียนส่วนใหญ่ไม่มีพื้นฐานด้านภาษาอังกฤษ

3. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของอาจารย์ผู้สอนกับนักศึกษา เกี่ยวกับปัญหาในการจัดการเรียนการสอนวิชาคอมพิวเตอร์ พบว่า มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ในด้านเนื้อหา ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านห้องเรียน ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ และมีความเห็นแตกต่างกัน ในด้านผู้สอน ด้านผู้เรียน และด้านการวัดและประเมินผล

4. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของอาจารย์ผู้สอนกับนักศึกษา เกี่ยวกับความต้องการในการจัดการเรียนการสอนคอมพิวเตอร์ ส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

5. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักศึกษารอบเช้ากับนักศึกษารอบบ่าย เกี่ยวกับปัญหาในการจัดการเรียนการสอนวิชาคอมพิวเตอร์ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ยกเว้น ด้านการวัดผลและประเมินผลที่มีความคิดเห็นแตกต่างกัน

6. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักศึกษารอบเช้ากับนักศึกษารอบบ่าย เกี่ยวกับความต้องการในการจัดการเรียนการสอนวิชาคอมพิวเตอร์ ส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นแตกต่างกัน

อามีเนาะ มามู (2543) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ระหว่าง การนิเทศการสอนวิชาอิสลามศึกษาของผู้บริหารกับพฤติกรรมการสอนของครูสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา พบว่า

1. ระดับการนิเทศการสอนวิชาอิสลามศึกษาของผู้บริหารโรงเรียน ตามทัศนะของครูสอนอิสลามศึกษาที่มีวุฒิครูและไม่มีวุฒิครูเห็นว่าในภาพรวมและรายด้านมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ยกเว้นด้านวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการสอน ครูอิสลามศึกษาที่ไม่มีวุฒิครู เห็นว่ามีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

2. ระดับพฤติกรรมการสอนของครูสอนอิสลามศึกษา ตามทัศนะของครูสอนอิสลามศึกษาที่มีวุฒิครูและไม่มีวุฒิครูเห็นว่าในภาพรวม มีพฤติกรรมการสอนอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายข้อ ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการสอนอยู่ในระดับมาก

3. ความสัมพันธ์ระหว่างการนิเทศการสอนวิชาอิสลามศึกษาของผู้บริหารกับพฤติกรรมการสอนของครูสอนอิสลามศึกษา ตามทัศนะของครูสอนอิสลามศึกษาที่มีวุฒิครูและไม่มีวุฒิครู เห็นว่า โดยภาพรวมและรายด้านมีความสัมพันธ์ทางบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีความเห็นแตกต่างกันต่อระดับความสัมพันธ์โดยครูสอนอิสลามศึกษาที่มีวุฒิครูเห็นว่ามีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง และครูที่ไม่มีวุฒิครูเห็นว่า มีความสัมพันธ์ในระดับค่อนข้างสูง

4. ความสัมพันธ์ระหว่างการนิเทศการสอนอิสลามศึกษาของผู้บริหารกับพฤติกรรมการสอนของครูผู้สอนอิสลามศึกษา ตามทัศนะของครูที่มีวุฒิครูและไม่มีวุฒิครูโดยภาพรวมและรายด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้นด้านการวัดผลและประเมินผล และด้านการพัฒนาครูผู้สอน ไม่แตกต่างกัน

5. ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนิเทศการสอนวิชาอิสลามศึกษาของผู้บริหารส่วนมากมีปัญหาด้านวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน เช่น สื่ออิสลามศึกษามีไม่เพียงพอ ผู้บริหารไม่ให้คำแนะนำในการผลิตสื่อ และด้านพัฒนาครูผู้สอน เช่น จัดอบรมทางวิชาการน้อยมาก และไม่เปิดโอกาสให้ไปศึกษาดูงานที่โรงเรียนอื่น สำหรับข้อเสนอแนะส่วนมากได้เสนอแนะไว้ คือ ควรจัดสรรสื่ออิสลามศึกษาให้เพียงพอ ควรให้การอบรมเกี่ยวกับทักษะและเทคนิคการผลิตสื่อ ควรจัดอบรมทางวิชาการในวิชาอิสลามศึกษาให้มากขึ้น และเปิดโอกาสให้ครูสอนอิสลามศึกษาได้ไปศึกษาดูงานโรงเรียนอื่นๆ

ส่วนปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับพฤติกรรมการสอนของครูสอนอิสลามศึกษาส่วนมาก มีปัญหา คือ สื่อมีไม่เพียงพอ ครูไม่มีความรู้ในการผลิตสื่อการเรียนการสอน ไม่มีห้องเรียนเป็นเอกเทศจึงไม่สามารถตกแต่งห้องเรียนได้ ห้องละหมาดและห้องปฏิบัติศาสนกิจมีไม่เพียงพอ สำหรับข้อเสนอแนะส่วนมากได้เสนอแนะไว้คือ ควรจัดสรรสื่อให้พอเพียงต่อความต้องการ ควรมีการอบรมการผลิตสื่อ ควรมีการจัดห้องอิสลามศึกษาเป็นเอกเทศ และควรจัดห้องละหมาดหรือห้องปฏิบัติศาสนกิจให้เพียงพอ

ชวาลา เวชยันต์ (2544) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาแบบการเรียนการสอนที่ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม เพื่อส่งเสริมความตระหนักในการรับใช้สังคม ทักษะการแก้ปัญหา และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่า

1. แบบการเรียนการสอนที่ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคมฯ ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 6 ประการ คือ เป้าหมาย หลักการและเหตุผล เทคนิคและการเรียนการสอน บทบาทผู้เรียน บทบาทผู้สอน สื่อวัสดุอุปกรณ์ การเรียนการสอน และการประเมินผล
2. เทคนิคและวิธีการเรียนการสอนมีองค์ประกอบย่อย รวมเรียกว่า เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม สำหรับองค์ประกอบมี 4 ประการ คือ การเรียนวิชาการ การทำกิจกรรม รับใช้สังคม การไต่ตรอง การประเมินและแสดงผลงาน
3. กระบวนการบูรณาการแบบการเรียนการสอน ที่พัฒนาขึ้นในรายวิชา สามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วงคือ ช่วงการเตรียมการ ช่วงการทำกิจกรรมการรับใช้สังคม ช่วงการสรุปนำเสนอ และประเมินผล โดยทุกช่วงจะมีการดำเนินการเรียนวิชาการและการไต่ตรองไปพร้อมกัน
4. ทัศนศึกษาที่เรียนด้วยแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นมีคะแนนเฉลี่ยความตระหนักในการรับใช้สังคมสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.05
5. ทัศนศึกษาที่เรียนด้วยแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาการเรียนการสอนขึ้นมีคะแนนเฉลี่ยทักษะการแก้ปัญหา สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ 0.05
6. ทัศนศึกษาที่เรียนด้วยแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น มีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทั้งรายวิชาสังคมศึกษาและรายวิชาภาษาอังกฤษ สูงกว่าทัศนศึกษาที่เรียนด้วยการเรียนการสอนปกติ อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.05
7. ทัศนศึกษาที่ทำการสังเกตพฤติกรรมมีพัฒนาการพฤติกรรมรับใช้สังคม สูงขึ้นตามลำดับ

ดร.ชนิ นินนาทโยทิน (2544) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ สภาพการเรียนการสอนกลุ่มทักษะคณิตศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ในกลุ่มโรงเรียนสหราษฎร์ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

สภาพการเรียนการสอนของครูคณิตศาสตร์จากการตอบแบบสอบถาม ในด้านการเตรียมการสอนครูส่วนใหญ่ ใช้เอกสารคู่มือครูประกอบการเตรียมการสอนไม่มีแผนการสอน แต่มีบันทึกการสอนแบบย่อไม่เป็นทางการ เตรียมสื่อการสอน เตรียมเครื่องมือวัดและประเมินผลตามลำดับ และในการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอน ครูส่วนใหญ่ใช้กิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียน ใช้กิจกรรมหลากหลายสอนตามขั้นตอน มีการทดสอบระหว่างเรียน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและพอใจกับการสอนแต่ละครั้ง ในการผลิตสื่อและการใช้สื่อ ครูใช้สื่อและอุปกรณ์ที่มีอยู่ในโรงเรียนและผลิตสื่อการสอนขึ้นเองในระดับมาก แต่ใช้สื่อจากวิทยากรนอกโรงเรียนและใช้สื่อที่เป็นเทคโนโลยีและนวัตกรรมในระดับน้อย ด้านการวัดและประเมินผลครูส่วนใหญ่มีการวัดและประเมินผลอยู่ในระดับมาก นำผลการวัดและประเมินผลไปปรับปรุงการสอน ให้ความสำคัญด้าน

ความรู้ความเข้าใจ ด้านทักษะการคิดคำนวณ ด้านการคิดวิเคราะห์ทักษะการนำไปใช้ ด้านการจัดกิจกรรมเสริมครุส่วนใหญ่ให้แบบฝึกหัดเพิ่มเติม ใช้คำถามชนิดต่างๆที่ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะกระบวนการและจัดกิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน จากการสังเกตครูผู้สอนคณิตศาสตร์ พบว่า สภาพการเรียนรู้การสอนในด้านการเตรียมการสอนของครู ครูไม่มีแผนการสอน แต่มีบันทึกการสอนแบบย่อ การจัดกิจกรรมการสอนใช้การสอนแบบทั่วไป คือ ครูทบทวนความรู้เดิมและอธิบายเนื้อหา ให้ทำแบบฝึกหัด ไม่ได้ใช้กิจกรรมที่หลากหลายมาประกอบการสอน ในด้านการผลิตสื่อและการใช้สื่อสื่อที่ใช้เป็นการวาดภาพประกอบเนื้อหาเพียงอย่างเดียว

ปัญหาทั่วไปและความต้องการเกี่ยวกับการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ ปัญหาที่ครูส่วนใหญ่พบได้แก่ ครูผู้สอนไม่มีเวลาในการจัดเตรียมสื่อ ขาดงบประมาณ ในการจัดทำแผนการสอน สื่อการสอน เอกสารคู่มือประกอบการสอนและตัวผู้เรียนในด้านทักษะการคิด การทำการบ้าน และความพร้อม เอกสารเสริมความรู้ไม่เพียงพอ การจัดบุคลากรเข้าสอนไม่ตรงตามความถนัด การผลิตสื่อมีค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่ใช้วิธีวาดภาพประกอบ ครูมีจำนวนชั่วโมงสอนมากเกินไป การมอบหมายงานอื่นๆให้ครูรับผิดชอบมีมาก การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคณิตศาสตร์ ด้านความต้องการครูส่วนใหญ่ต้องการการปรับปรุงการเรียนการสอนในเรื่อง เทคนิควิธีสอน วิธีซ่อมเสริม การจัดทำสื่อการสอน ข้อทดสอบตามลำดับ ต้องการจัดบรรยากาศในชั้นเรียน ตกแต่งห้องเรียนด้วยผลงานของนักเรียนในกลุ่มทักษะคณิตศาสตร์ ตกแต่งด้วยภาพป้ายนิเทศเกี่ยวกับคณิตศาสตร์ และต้องการให้ผู้ปกครองช่วยเหลือและให้คำแนะนำนักเรียน ในเรื่องการศึกษาในการทำการบ้าน การเตรียมตัวเรียน ความพร้อมในการเรียนและต้องการให้สื่อเหมาะสมกับวัยและพัฒนาการของผู้เรียนเหมาะสมกับเนื้อหา คุ่มค่า ประหยัด เข้าใจง่ายถูกต้องตามขั้นตอนการสอนคณิตศาสตร์

รองรัตน์ เจริญทรัพย์ (2544) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ สภาพการเรียนรู้และการรับรู้เกี่ยวกับความสามารถทางวิชาชีพของนักศึกษา คณะวิชาออกแบบอุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคพายัพ พบว่า

วิธีการเรียนการสอนในรายวิชาชีพเฉพาะสาขา ทั้งที่เป็นวิชาบังคับและวิชาเลือก ที่อาจารย์ผู้สอนส่วนใหญ่ใช้คือ การให้นักศึกษาปฏิบัติงานด้วยตนเองและใช้วิธีการให้คำแนะนำแก่นักศึกษาในขณะที่ปฏิบัติงาน สื่ออุปกรณ์การสอนที่อาจารย์ผู้สอนส่วนใหญ่ใช้ ได้แก่ ตัวอย่างงานแผ่นใส วัสดุที่ใช้ในการฝึกปฏิบัติงาน รวมทั้งเอกสารประกอบการสอน ทางด้านสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปมีสภาพที่ดี ห้องปฏิบัติงานมีความเหมาะสม มีแสงสว่างเพียงพอ มีระบบน้ำที่ดี มีอากาศถ่ายเทสะดวก ส่วนปัญหาที่พบคือ ห้องปฏิบัติงานมีเสียงรบกวนจากภายนอก ส่วนวัสดุฝึกงานมีการจัดเก็บที่ดี แต่มีปัญหาในเรื่องของการเบิก-จ่ายวัสดุ ที่ยังไม่เหมาะสมกับสภาพการฝึกปฏิบัติงาน และวัสดุที่ใช้ในการฝึกงานของนักศึกษามีปริมาณที่ไม่เพียงพอ

นาวาลย์ ปานากาเซ็ง (2544) ได้ศึกษาเกี่ยวกับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า

1. คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มาตรา 15(1) และ 15(2) ส่วนใหญ่อยู่ในระดับที่ควรปรับปรุงโดยเร่งด่วนถึงพอใช้ในทุกปัจจัยคุณภาพ
2. คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มาตรา 15(1) ที่ได้รับเงินอุดหนุนในอัตราร้อยละ 100 ส่วนใหญ่อยู่ในระดับพอใช้ถึงดีมาก ส่วนคุณภาพของการศึกษาโรงเรียนที่ได้รับเงินอุดหนุนในอัตราร้อยละ 60 และร้อยละ 40 ส่วนใหญ่ อยู่ในระดับที่ควรปรับปรุงโดยเร่งด่วนถึงพอใช้
3. คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมาตรา 15 (2) ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาสส่วนใหญ่ อยู่ในระดับที่ควรปรับปรุงโดยเร่งด่วนถึงพอใช้ ในทุกปัจจัยคุณภาพ
4. ปัญหาและข้อเสนอแนะของการปฏิบัติงานตามเกณฑ์คุณภาพของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ซึ่งโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประสบอยู่เป็นจำนวนมากที่สุดในแต่ละปัจจัยคุณภาพ คือ ปัญหาการไม่ปฏิบัติตามปรัชญาและเป้าหมายซึ่งโรงเรียนควรแก้ปัญหาด้วยการจัดให้นักเรียน และบุคลากรทุกคนมีส่วนร่วมในการกำหนดปรัชญาและเป้าหมายโรงเรียน ปัญหาการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับปรัชญาเป้าหมายของโรงเรียน ความต้องการของนักเรียนและชุมชน โรงเรียนควรแก้ปัญหาด้วยการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับปรัชญา/เป้าหมายของโรงเรียน ความต้องการของนักเรียนและชุมชน ปัญหาขาดแคลนบุคลากร ไม่เพียงพอกับหน้าที่งานที่มีมากขึ้น โรงเรียนจึงควรจัดสรรงานและมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความสามารถ ความถนัดและความสนใจของบุคลากร ปัญหางบประมาณไม่เพียงพอ ปัญหาเกี่ยวกับผู้บริหารที่ขาดความรู้ความชำนาญในการบริหารงานต่างๆ ปัญหาการดูแลติดตามความประพฤติของนักเรียนยังไม่ทั่วถึง โรงเรียนควรแก้ปัญหาด้วยการเปิดโอกาสให้ครู นักเรียน และผู้ปกครองได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนานักเรียน และนักเรียนบางส่วนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ต่ำกว่าเกณฑ์ที่โรงเรียนกำหนด โรงเรียนควรแก้ปัญหาด้วยการพัฒนาครูให้สามารถจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ

วีระศักดิ์ รักษ์โพธิวงษ์ (2544) ศึกษาเกี่ยวกับ การพัฒนาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดการประถมศึกษาจังหวัดนนทบุรี พบว่า ผู้บริหารได้พัฒนาการบริหารงานวิชาการในภาพรวม อยู่ในเกณฑ์มากถึง 7 ด้าน ซึ่งได้แก่ 1) หลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ 2) การเรียนการสอน 3) วัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการสอน 4) การวัดผลและการประเมินผล 5) ห้องสมุด 6) การนิเทศภายใน และ 7) การประชุมอบรมทางวิชาการ เมื่อ

พิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ข้อที่มีคะแนนสูงสุดในแต่ละด้าน ได้แก่ 1) การพัฒนาบุคลากรให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และสามารถนำหลักสูตรไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) การส่งเสริมให้ครูวัดและประเมินผล ด้วยวิธีที่หลากหลาย 3) การส่งเสริมบริการวัสดุประกอบหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน 4) การส่งเสริมให้มีการเก็บข้อมูลผลสมฤทธิ์ทางการเรียน 5) การส่งเสริมกิจกรรมให้เด็กรักการอ่าน 6) การสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของครู และ 7) การสนับสนุนให้ครูได้มีโอกาสร่วมประชุมอบรมทางวิชาการจากหน่วยงานอื่นๆ เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร โรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน ไม่พบว่ามี ความแตกต่างกันทั้งโดยรวมและรายด้าน

นิตยา มัสเยาะ (2545) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ ปัญหาการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษา ในทัศนะผู้บริหารและครูสอนอิสลามศึกษาของ โรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนมุสลิม จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า

1. ปัญหาการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษา ในทัศนะผู้บริหารและครูสอนอิสลามศึกษาของ โรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนมุสลิม จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยรวมและรายด้านพบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน โดยเรียงจากมากไปน้อย คือด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ ด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านการวัดผลประเมินผล

2. การเปรียบเทียบปัญหาการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษา ตามทัศนะของ ผู้บริหารและครูสอนอิสลามศึกษาของ โรงเรียนประถมศึกษา ในชุมชนมุสลิม จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยรวมและด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านสื่อการเรียนการสอน ผู้บริหารมีความเห็นต่อ ปัญหาว่ามากกว่าครูสอนอิสลามศึกษายกเว้นด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ ส่วนด้านการวัดผลและประเมินผลมีความเห็นไม่แตกต่างกัน

เพิ่มบุญ สาลินาค (2546) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการเรียน การสอนวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนศิลปกรรม ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ในวิทยาลัยช่างศิลป์ สังกัดกรมศิลปากร พบว่า

1. นักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 2 หลักสูตรศิลปกรรม ในวิทยาลัยช่างศิลป์ สังกัดกรมศิลปากร มีความเห็นเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนวิชาวิทยาศาสตร์ในด้านครู และกระบวนการสอน ด้านนักเรียนและกระบวนการเรียน นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมีการปฏิบัติบ่อยครั้ง ส่วนในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเหมาะสม

2. นักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 2 เพศชายและเพศหญิง หลักสูตรศิลปกรรม ในวิทยาลัยช่างศิลป์ สังกัดกรมศิลปากร มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอน วิชาวิทยาศาสตร์เป็นรายด้านไม่แตกต่างกันด้วยความเชื่อมั่นร้อยละ 95

3. นักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 2 หลักสูตรศิลปกรรม ในวิทยาลัยช่างศิลป์ สังกัดกรมศิลปากร ที่เรียนอยู่ในวิทยาลัยช่างศิลป์ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนวิชาวิทยาศาสตร์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อัยยะ มาลินี (2546) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การประเมินการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดสตูล พบว่า

หลักการและจุดหมายของหลักสูตรสอดคล้องกับหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เป็นอย่างดี และยังสอดคล้องกับความต้องการของชาวไทยมุสลิมและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องรวมถึงสอดคล้องกับสภาพ และการแก้ปัญหาในด้านการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาที่มีอยู่ในปัจจุบัน และเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ส่วนองค์ประกอบด้านปัจจัยเบื้องต้น พบว่า ด้านบุคลากรมีความเหมาะสม แต่ด้านงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ และสื่อมีไม่เพียงพอ ขาดความหลากหลายซึ่งจะมีผลกระทบต่อคุณภาพการจัดการเรียนการสอนหากอุปกรณ์ งบประมาณ และสื่ออื่นๆ ไม่พอ องค์ประกอบด้านกระบวนการพบว่า การประเมินผลการเรียนและการบริหารหลักสูตรโดยภาพรวมอยู่ในระดับดี คือมีกระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลาย มีการวัดผล ประเมินผลและนำผลมาใช้ในการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน มีการส่งเสริมการวางแผนเตรียมการต่างๆ เช่น การจัดกิจกรรมในลักษณะต่างๆ ในส่วนของการนิเทศ ติดตามและประเมินผล ยังอยู่ในระดับที่ต้องปรับปรุง และส่วนของผู้ปกครองด้านการมีส่วนร่วมในหลักสูตรยังมีน้อยมาก โรงเรียนยังไม่เปิดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากเท่าใดนัก องค์ประกอบด้านผลผลิตพบว่า ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการตามหลักสูตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับดี คือบุคลากรได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นที่น่าพอใจ นักเรียนมีค่านิยมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ มีคุณธรรมจริยธรรมตามที่กำหนด สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ทำตามแบบอย่างและเป็นแบบอย่างที่ดีได้ คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนผ่านเกณฑ์ที่กำหนด ร้อยละ 76.20

ชาตรี ฝ่ายคำตา และวรรณทิพา รอดแรงคำ (2548:152) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ ปัญหาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพของนักศึกษาโครงการผลิตครูที่มีความสามารถพิเศษทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ (สควค.) พบว่า ปัญหาด้านการเตรียมการสอน สื่อการสอน การสอนนักเรียน และโรงเรียนฝึกประสบการณ์วิชาชีพอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนปัญหาด้านครูฝึกสอน อาจารย์นิเทศ อาจารย์พี่เลี้ยง และการจัดเตรียมประสบการณ์วิชาชีพ อยู่ในระดับน้อย จากผลการวิจัยได้

ข้อเสนอแนะว่า สถาบันผลิตครู อาจารย์นิเทศ อาจารย์พี่เลี้ยง โรงเรียนฝึกประสบการณ์วิชาชีพ ตลอดจนบุคลากรเกี่ยวข้องอื่นๆ ควรมีโอกาสร่วมกันวางแผนและพัฒนาการจัดการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูให้ดียิ่งขึ้น

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่า การเรียนการสอนเป็นหลักสำคัญของการจัดการศึกษา ซึ่งมีหลักสำคัญที่ขาดเสียมิได้อยู่ 4 ด้าน ด้วยกันคือ ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล ซึ่งในงานวิจัยส่วนใหญ่ได้ให้ความสำคัญกับขอบข่ายทั้งสี่ด้านดังกล่าว โดยได้นำมาตั้งไว้เป็นประเด็นต้นๆเพื่อศึกษาวิจัย รวมถึงงานวิจัยส่วนใหญ่พบว่างานหลักทั้งสี่ด้านนี้ มีปัญหาอยู่ในระดับต้นๆ ซึ่ง ในด้านสื่อการเรียนการสอนนั้นมีระดับความถี่ของการพบปัญหาสูงสุด ส่วนสามด้านที่เหลือนั้นก็มีความถี่ในระดับรองลงมา ดังนั้นการเรียนการสอนจะถูกดำเนินการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องก็ควรคำนึงถึงประเด็นหลักใน 4 ด้านนี้ให้มากเพื่อนำไปสู่การพัฒนาการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรที่จะศึกษาโดยแยกเป็นตัวแปรต้นและตัวแปรตาม ซึ่งได้นำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยตัวแปรต้นซึ่งได้แก่สถานภาพของผู้บริหารและครูสอน ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน และสถานภาพของผู้เรียน ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา และการศึกษาศาสนา ซึ่งตัวแปรต้นดังกล่าวจะส่งผล ต่อสภาพและปัญหาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เขตภาคกลาง ใน 4 ด้าน คือ ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล